

ZABEZPEČ SI VEDOMOSTI

Študijné materiály
Kolektív autorov

MINISTERSTVO
ZAHRAŇIČNÝCH VEČÍ
A EURÓPSKÝCH ZÁLEŽITOSTÍ
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

O PUBLIKÁCII

Učebnica, ktorú držíte v rukách, je výstupom projektu ZaBEZPEČ si vedomosti, ktorý v júli až decembri roku 2016 realizoval Slovenský inštitút pre bezpečnostnú politiku (SSPI) s podporou Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky. Cieľom projektu bolo prostredníctvom odborných, ale zároveň pútavo vypracovaných textov, informovať o aktuálnych témach v oblasti globálnej a európskej bezpečnosti a zároveň podnietiť záujem mladej generácie o bezpečnostné témy. Špecifickú pozornosť študijné texty venujú výzvam, ktorým SR čelí ako člen EÚ a NATO. Jednotlivé texty sa zaoberajú aktuálnymi bezpečnostnými výzvami a ponúkajú základné informácie o problematike bezpečnosti v medzinárodných vzťahoch.

OBSAH

I. Čo je to bezpečnosť? (Rastislav Kačmár).....	3
II. Tradičné hrozby a ich význam v súčasnosti (Monika Masariková, Jaroslav Naď).....	10
III. Nové hrozby (Maroš Kirňák).....	16
IV. Kybernetická bezpečnosť (Rastislav Kačmár).....	23
V. Terorizmus (Jaroslav Naď, Juraj Krúpa).....	33
VI. Informačná vojna a propaganda (Rastislav Kačmár).....	41
VII. Medzinárodné organizácie a bezpečnosť – Európska únia (Monika Masariková).....	48
VIII. Medzinárodné organizácie a bezpečnosť – NATO a OSN (Peter Bátor).....	58

I. ČO JE TO BEZPEČNOSŤ?

RASTISLAV KAČMÁR

DEFINÍCIA BEZPEČNOSTI

Bezpečnosť, aj keď si to neuvedomujeme, je každodennou súčasťou nášho života. Človek pravidelne robí rozhodnutia na základe subjektívnych a objektívnych faktorov tak, aby sa cítil bezpečne a aby nič neohrozovalo jeho bezprostrednú existenciu – pri jazde v aute si zapíname bezpečnostné pásy, v noci sa vyhýbame tmavým a neznámym uličkám, pri prechode cez cestu sa obzeráme, či nejde auto a dokonca aj dovolenku si vyberáme podľa toho, či je dané miesto bezpečné. Bezpečnosť síce nepatrí medzi najzákladnejšie ľudské potreby, no pocit bezpečia a istoty definuje aj mieru slobody človeka a to, do akej miery sa pri svojom konaní obmedzuje externými faktormi. Práve na základe vonkajších faktorov rozlišujeme objektívnu a subjektívnu bezpečnosť. V prípade objektívnej bezpečnosti hovoríme o absencii akýchkoľvek rizík, ktoré by ohrozovali hodnoty jednotlivcov alebo štátov, subjektívna sa týka len konkrétneho aktéra, u ktorého absentuje pocit strachu.

Zaistenie bezpečnosti a prežitia bolo hlavnou ľudskou úlohou už od počiatku dejín. Preto sa aj skúmanie tohto pojmu a jeho obsahu začalo už v staroveku. Starogrécky historik Thukydides vo svojom diele mapujúcom priebeh Peloponézskej vojny medzi Aténami a Spartou nepriamo upozornil na problém bezpečnosti a najmä na fakt, že nerovnomerné rozloženie moci, ktoré by evokovalo stav bezpečnosti, môže viesť k vzniku konfliktu.¹ Dôležitosť bezpečnosti je však badateľná v priebehu celého vývoja ľudskej civilizácie a každá spoločnosť, ktorá v priebehu dejín existovala, považovala otázku ochrany svojho teritória, obyvateľstva, materiálnych a duchovných hodnôt za prvoradú.

Bezpečnosť je mimoriadne komplexným a viacrozmerným fenoménom, ktorý zahŕňa značné množstvo oblastí a dimenzií. Jednou z nich je aj medzinárodná a vnútroštátna bezpečnosť. Termín bezpečnosť nikdy nebol jednoznačne definovaný, vymedzení pojmu a jeho obsahu je preto mnoho. Vo všeobecnosti ale môžeme konštatovať, že ide o stav, kedy daný aktér (či už ide o jednotlivca, štát alebo iného aktéra) nepocituje nebezpečenstvo, respektíve bezprostredné ohrozenie. Niektorí teoretici ju vnímajú ako najvyššiu hodnotu v živote jednotlivcov, spoločnosti a štátu.

¹ Kolodziej, E. (2005). *Security and international relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

V negatívnom zmysle slova sa bezpečnosť chápe ako neexistencia alebo neprítomnosť hrozby, v pozitívnom ju môžeme vnímať ako najvyšší cieľ a zároveň ako proces, ktorý by mal byť výsledkom aktívnych opatrení vo viacerých sférach – politickej, ekonomickej, diplomatickej, no hlavne vojenskej.²

Pri definícii bezpečnosti je, samozrejme, dôležité, či túto definíciu formulujú ekonómovia, právnici, sociológovia, technici, vojaci či politológovia. Vnútorňú bezpečnosť môžeme definovať ako „súhrn vnútorných bezpečnostných podmienok, legislatívnych noriem a opatrení, ktorými štát zabezpečuje demokraciu, ekonomickú prosperitu, bezpečnosť občanov, ako aj presadzovanie právnych a morálnych noriem.“³ Táto definícia sa dá uplatniť aj v medzinárodných vzťahoch, respektíve pri aplikovaní rovnakých štandardov a podmienok na medzištátnu a globálnu bezpečnosť. Jednoduchšie a všeobecnejšie bezpečnosť vymedzuje Buzan – definuje ju ako „snahu o odstránenie hrozby“⁴ Cieľom aktérov medzinárodných vzťahov teda je zaistiť si bezpečnosť, čiže taký stav, ktorý umožní fungovanie, stabilitu a rozvoj jednotlivých aktérov, pričom zachová mier a základné práva a slobody iných aktérov.

KTO BEZPEČNOSŤ ZARUČUJE - ŠTÁT AKO GARANT BEZPEČNOSTI

Existujú však oblasti, v ktorých je zaistenie bezpečnosti nad silu jednotlivca. Nie je možné individuálne sa brániť proti ozbrojenej agresii, zabrániť šíreniu zbraní hromadného ničenia alebo ovplyvniť ekonomické a environmentálne problémy sveta.

Jednotlivec preto dobrovoľne ochranu svojich záujmov posúva na vyššiu organizačnú štruktúru – štát. Ten disponuje vnútornou a vonkajšou suverenitou a prostredníctvom svojich bezpečnostných zložiek (polícia, ozbrojené sily) zaisťuje bezpečnosť svojich občanov. Vnútorňá suverenita mu umožňuje vykonávať jurisdikciu v rámci štátneho celku, zatiaľ čo vonkajšia suverenita mu garantuje rovnocenné postavenie v systéme medzinárodných vzťahov a to, že žiadny iný štát nemá právo zasahovať do jeho interných záležitostí. Národný štát je za hlavného garanta bezpečnosti a rovnako aj za hlavného aktéra medzinárodných vzťahov považovaný od roku 1648, keď bol podpísaný Vestfálsky mier, ktorý definitívne ukončil tridsaťročnú vojnu.

³ Eichler, J. (2009). *Mezinárodní bezpečnost v době globalizace*. Praha: Portál.

⁴ *Koncepcia vnútornej bezpečnosti Slovenskej republiky z roku 2003*,

http://www.minv.sk/swift_data/source/mvsvr/dokumenty/vnutorna_bezpecnost.rtf, online [cit. 28.6.2016]

⁵ Buzan, B. (1991). *New patterns of global security in the twenty-first century*. MIT Press: Cambridge

Vytvorilo sa tak nové usporiadane medzinárodných vzťahov, na čele ktorého stál práve štát. Vestfálsky mier po prvýkrát deklaruje štát ako suverénneho aktéra (navonok aj dovnútra), ktorý sa opiera o medzinárodné právo a prostredníctvom neho sa snaží predchádzať anarchii. V prípade štátu a jeho bezpečnostných záujmov sa uplatňuje podobný princíp ako pri jednotlivcovi – štáty motivuje hlavne snaha zachovať si svoju vlastnú existenciu. Tomu prispôsobujú aj svoju vnútornú a medzinárodnú politiku či bezpečnostné stratégie.

Zmeny v globálnom bezpečnostnom prostredí, ktoré nastali po skončení studenej vojny, však ovplyvnili aj pozíciu štátu. Po rozpade bipolárneho systému, ktorý bol založený na existencii dvoch mocností, respektíve dvoch blokov, ktoré sa navzájom vyvažovali a odstrašovali, sa štáty ocitli v novej situácii. Orientácia v medzinárodnom prostredí sa sťažila, no eróziu mocenského monopolu štátu umocnili aj globalizácia, technologická revolúcia a sekuritizácia nových oblastí, ktoré dovtedy neboli vnímané ako bezpečnostné hrozby. Vojenský konflikt zrazu nebol jedinou bezpečnostnou hrozbou. Štáty museli pri svojom strategickom plánovaní brať do úvahy aj ekonomický vývoj vo svete, životné prostredie či migráciu.

Veľký podiel na týchto zmenách mala globalizácia. Fenomén, ktorý je laicky najčastejšie charakterizovaný ako „zmenšovanie sveta“, prispel k tomu, že bezpečnosť sa rozšírila do všetkých sektorov a oblastí spoločnosti. Vplyv klasických vojensko-politických atribútov sa začal zmenšovať a globalizácia - „dynamický proces, ktorý odstraňuje bariéry a stiera hranice, prepája jednotlivé štáty i kontinenty a vytvára úplne nový rámec medzinárodných bezpečnostných vzťahov“⁵ - tak v konečnom dôsledku znížila schopnosť štátu efektívne sa brániť voči bezpečnostným hrozbám prostredníctvom využitia konvenčných prostriedkov a bezpečnostných zložiek. To značne oslabilo rolu štátu ako garanta bezpečnosti. Štát spolu so svojimi zložkami síce aj naďalej ostáva hlavným aktérom v medzinárodných vzťahoch a pri zaručovaní bezpečnosti, no pretvorené bezpečnostné prostredie a nové bezpečnostné hrozby jeho rolu spochybňujú a oslabujú.

Úloha štátu v živote človeka sa postupne znižuje a aj keď sa dá predpokladať, že štát v globálnom meradle aj naďalej ostane dominantným aktérom, jeho úloha orientovať sa a udržať si svoju pozíciu v spleti nových bezpečnostných hrozieb a aktérov bude čoraz zložitejšia. Transformácia bezpečnosti je charakteristická rozširovaním a prehlbovaním bezpečnostnej agendy.

⁵ Eichler, J. (2009). *Mezinárodní bezpečnost v době globalizace*. Praha: Portál, s. 99.

Rozširovanie malo za následok zahrnutie nevojenských hrozieb, zatiaľ čo prehlbovanie znamená, že pri skúmaní bezpečnosti je potrebné brať do úvahy aj iné referenčné objekty ako štát. A to nielen klasických neštátnych aktérov, akými sú medzinárodné organizácie a nadnárodné korporácie, ale aj jednotlivca, sociálne skupiny, či dokonca planétu Zem.⁶

ČO ZNIŽUJE BEZPEČNOSŤ?

Pri odpovedi na otázku, čo ohrozuje bezpečnosť jednotlivcov a štátov, sa znovu dostávame k zložitosti a komplexnosti bezpečnosti. Faktom je, že to, čo istý človek vníma ako hrozbu, sa inému nemusí zdať ako nebezpečné. Podobne to platí aj pri štátoch alebo medzinárodných organizáciách. Aj napriek tomu ale existujú isté objektívne skutočnosti a je nespochybniteľné, že javy ako ozbrojený konflikt, terorizmus alebo globálna ekonomická kríza predstavujú nebezpečenstvo pre všetkých aktérov.

Bezpečnostné hrozby možno definovať ako „také javy a procesy ekonomického, politického, sociálneho, vojenského, geopolitického, ekologického, vedecko – technického, informačného, morálno – duchovného charakteru na najrôznejšej úrovni spoločenského života (od individuálnej až po globálnu), ktoré priamo negatívne pôsobia na prírodu a spoločnosť, ohrozujú ich existenciu, fungovanie a rozvoj.“⁷ Ullman bezpečnostnú hrozbu chápe ako čin alebo sériu udalostí, ktoré majú potenciál drasticky a pomerne rýchlo znížiť kvalitu života obyvateľov štátneho celku, na ktorý konkrétna hrozba vplýva alebo ktoré značne zužujú spektrum politík, ktoré môže vo vnútroštátnom prostredí využiť štát, jeho občania alebo súkromné spoločnosti.⁸ Aktéri medzinárodných vzťahov môžu svojimi opatreniami a správaním hrozbu zmierniť alebo úplne eliminovať, na druhej strane ju však môžu aj umocniť alebo nechcene vyvolať.

Veľký vplyv na skúmanie bezpečnosti a na delenie bezpečnostných hrozieb mala takzvaná Kodanská škola. Najdôležitejším termínom Kodanskej školy je sekuritizácia. Tá vychádza z teórie, že istý problém sa stáva bezpečnostnou hrozbou na základe činnosti aktéra, ktorý daný problém označí za hrozbu.

⁶ Cadier, D., Irondelle, B., Le Gloanec, A. (2013). *New and Evolving Trends in International Security*. Brusel: Transworld.

⁷ Volner, Š. (2005). *Nová teória bezpečnosti*. 2. vydanie. Zvolen: Bratia Sabovci.

⁸ Brauch, H.G. (2011). *Coping with Global Environmental Change, Disasters and Security. Threats, Challenges, Vulnerabilities and Risks*. Berlin: Springer-Verlag Berlin Heidelberg.

Táto skutočnosť musí byť následne akceptovaná publikom, ktoré súhlasí s tým, že na riešenie danej hrozby je možné použiť aj extraordinárne prostriedky prekračujúce štandardné politické pravidlá. Pri sekuritizácii je dôležité, aby aktér, ktorý prezentuje ohrozenie ako existenčnú hrozbu, získal súhlas od verejnosti, čo v konečnom dôsledku znamená, že daný problém sa stane súčasťou bezpečnostnej agendy.⁹

TYPY HROZIEB

- priame (bezprostredné) - tie, ktorým je vystavený náš štát alebo my sami
- nepriame - dotýkajú sa spojencov, regionálnej alebo svetovej stability
- naliehavé - vyžadujú si neodkladnú, okamžitú reakciu
- latentné - nevyžadujú si okamžitú reakciu, aj napriek tomu majú potenciál stať sa naliehavými
- zámerné - vojenská agresia, teroristické útoky, ekonomické sankcie
- nezámerné - ekonomické krízy, epidémie a pandémie a hrozby vznikajúce v dôsledku plynutia prírodných činiteľov ¹⁰

Zakladateľ Kodanskej školy Barry Buzan za najväznejšie a najtradičnejšie považuje vojenské hrozby, ktoré majú potenciál ohroziť všetky komponenty štátu, a to nielen samotné inštitúcie a štátny aparát, ale aj jeho iné dôležité časti – spoločnosť, infraštruktúru a obyvateľstvo. Vojenské hrozby majú rôznu formu, najzávažnejšími sú invázia a okupácia, zvyčajne však majú politický podtón a cieľ. Politické hrozby sú najčastejšie spájané s konkrétnymi hodnotami a ideológiou. Za politickú bezpečnostnú hrozbu môžeme považovať aj existenciu diktátorských režimov, ktoré disponujú konvenčnými zbraňami, prípadne sa usilujú aj o vývoj zbraní hromadného ničenia. Ďalšou kategóriou sú ekonomické hrozby. Štvrtou kategóriou sú environmentálne bezpečnostné hrozby - zemetrasenia, ničivé búrky alebo záplavy môžu mimoriadne negatívne pôsobiť na fyzickú základňu štátu, čo v konečnom dôsledku ohrozuje aj fungovanie štátu a jeho inštitúcie.

⁹ Diskaya, A. (2013). *Towards a Critical Securitization Theory: The Copenhagen and Aberystwyth Schools of Security Studies*, http://www.e-ir.info/2013/02/01/towards-a-critical-securitization-theory-the-copenhagen-and-aberystwyth-schools-of-security-studies/#_ftn6, online [cit. 15.6.2016].

¹⁰ Eichler, J. (2009). *Mezinárodní bezpečnost v době globalizace*. Praha: Portál.

Spoločenské hrozby vyplývajú zo samotnej podstaty štátov, ktoré sú zložené z obyvateľstva a rôznych spoločenských skupín. Spoločenské bezpečnostné hrozby sú úzko prepojené s politickými a vznikajú v prípade, že členovia istej komunity založenej na spoločných hodnotách alebo spoločenských charakteristikách začnú vnímať inú komunitu ako hrozbu pre svoju existenciu.

V dôsledku prirodzeného historického vývoja a technického pokroku tak postupne došlo k zmene, respektíve k rozšíreniu spektra bezpečnostných hrozieb. Štatistiky ukazujú, že od konca studenej vojny zomrelo v dôsledku etnických konfliktov, epidemických chorôb a šírenia ručných zbraní viac ľudí ako v dôsledku medzištátnych konfliktov. Nové bezpečnostné hrozby sú výrazne rozmanitejšie, najmä čo sa týka ich rozsahu a intenzity, a preto je omnoho zložitejšie aj vyhodnocovanie ich dopadu. Vo viacerých prípadoch sa efekt nových bezpečnostných hrozieb neprejavuje okamžite, ich dopad je preto merateľný jedine z dlhodobého hľadiska.¹¹ Počas studenej vojny bol najväčšou bezpečnostnou hrozbou potenciálny konflikt medzi Spojenými štátmi americkými a Sovietskym zväzom, ktorý vyplýval z bipolárneho rozdelenia sveta ustáleného po skončení druhej svetovej vojny. Prípadné vypuknutie ozbrojeného konfliktu by malo globálne následky a zasiahlo by všetky vyššie spomínané sektory bezpečnosti. Bezpečnostné hrozby tak boli priamo prepojené s vojenskými možnosťami jednotlivých štátov a vychádzali z potenciálne agresívnych úmyslov aktérov medzinárodného systému, a to s cieľom dosiahnutia dominancie nad ostatnými štátmi. Aktéri medzinárodných vzťahov si začali uvedomovať, že do sféry medzinárodnej bezpečnosti prenikajú nové hrozby, ktoré sú charakteristické neistotou. Zatiaľ čo spomínaný mocenský boj medzi USA a ZSSR predstavoval známu a jasne definovateľnú bezpečnostnú hrozbu, neistotu môžeme považovať za jeden z hlavných rysov meniaceho sa bezpečnostného prostredia. Druhou črtou nových hrozieb je asymetria, ktorá vyplýva zo zvyšujúceho sa rozdielu medzi ekonomickým a vojenským potenciálom jednotlivých aktérov. Bezpečnostné prostredie v období od konca druhej svetovej vojny tak môžeme charakterizovať ako obdobie prechodu od istoty k neistote, najmä čo sa týka chápania bezpečnostných hrozieb.

¹¹ Krahnemann, E. (2005). *New Threats and New Actors in International Security*. New York: Palgrave Macmillan.

A čo Slovensko?

Slovenská republika momentálne pripravuje novú bezpečnostnú stratégiu, ktorá by mala byť hotová v polovici roka 2017. Do jej vydania je v platnosti stratégia z roku 2005. Vzhľadom na spomínané vývojové trendy, ktoré zasiahli bezpečnostné prostredie, je rýchlá aktualizácia bezpečnostnej stratégie nevyhnutnosťou. Aj samotná súčasná stratégia totiž konštatuje, že zmenou bezpečnostného prostredia SR sa menia bezpečnostné hrozby a výzvy, na ktoré musí SR reagovať.

Stratégia z roku 2005 hrozby explicitne nerozdeľuje na tradičné a novovznikajúce. Výpočet samotných bezpečnostných hrozieb naznačuje inšpiráciu Európskou bezpečnostnou stratégiou, ktorá bola publikovaná dva roky pred vznikom slovenskej. Slovensko za hlavné tendencie vývoja bezpečnostného prostredia považuje prehlbovanie nestability, neurčitosti a nepredvídateľnosti hrozieb a globalizáciu, ktorá môže pre štát, ktorý nie je pripravený pružne reagovať, znamenať vážnu bezpečnostnú výzvu.¹² V podobnom duchu Slovensko definuje bezpečnostnú situáciu aj v Správe o bezpečnosti SR za rok 2015. hrozieb. Všetky tieto faktory len potvrdzujú rastúce prepájanie medzi vnútornou a vonkajšou bezpečnosťou štátu.¹³

Bezpečnostnú situáciu na Slovensku však ovplyvňuje aj situácia v iných regiónoch. V posledných rokoch to bola najmä kríza na Ukrajine, ktorá zmenila celkový charakter bezpečnostného prostredia euroatlantického priestoru či problémy v severnej Afrike a na Blízkom východe, ktoré spustili masovú migráciu do Európy.

¹² Bezpečnostná stratégia SR z roku 2005, <https://www.mosr.sk/data/files/833.pdf>, online [cit. 21.6.2016]

¹³ Správa o bezpečnosti Slovenskej republiky za rok 2015, <https://lt.justice.gov.sk/Material/MaterialHome.aspx?instEID=-1&matEID=8205>, online [cit. 28.6.2016]

II. TRADIČNÉ HROZBY A ICH VÝZNAM V SÚČASNOSTI

MONIKA MASARIKOVÁ, JAROSLAV NAĎ

ČO SÚ TO TRADIČNÉ HROZBY?

Ozbrojené násilie a vojny sprevádzajú ľudstvo od nepamäti. Dávne výboje medzi kmeňmi či starovekými mestskými štátmi boli predzvesťou veľkých ťažení, ktoré umožnili vznik najstarších civilizácií presahujúcich celé kontinenty. Králi, cisári a faraóni si svoje bohatstvo, moc a miesto v dejinách zabezpečovali územnými ziskami, ktoré sa často diali za zvuku zbraní. V časoch, keď najvyššou hodnotou bola poľnohospodárska pôda, o ňu panovnícke a šľachtické rody zvädzali ozbrojené súboje, v ktorých zomierali tisíce ľudí. Násilie sa používalo na riešenie politických a náboženských sporov, medzištátnych, ale aj vnútroštátnych sporov. V moderných dejinách viedla tradícia násilia k ohromným tragédiám, ktoré vyvrcholili prvou a druhou svetovou vojnou.

Technologický pokrok umožnil, že človek dokázal prostredníctvom vojenských strojov zabiť viac ľudí omnoho rýchlejšie. V zákopoch prvej svetovej vojny masovo zabíjal horčičný plyn (yperit), v druhej svetovej vojne bol pri vyraďovaní v koncentračných táboroch používaný kyanovodík a v jej závere bola použitá prvá atómová bomba. Zavádzanie tankov a lietadiel úplne zmenilo nielen vojenskú stratégiu, ale tiež pozdvihlo schopnosť človeka ničiť, symbolom čoho sa stalo kobercové bombardovanie pochovávajúce celé mestá.

Aby sa už takéto utrpenie nikdy neopakovalo, podpísalo 26. júna 1945 v americkom San Franciscu 50 štátov sveta Chartu Organizácie spojených národov, ktorá zakazuje riešiť spory použitím sily alebo vyhrázaním sa jej použitím. Útočná vojna sa tak stala v medzinárodnom práve protizákonným konaním a štátom bola ponechaná iba možnosť individuálnej alebo kolektívnej obrany, teda obrannej vojny. Hoci k Charte OSN dodnes pristúpilo 193 štátov, vojna z ľudského sveta nikdy nevyimizla a dodnes je jeho každodennou súčasťou. Predstavuje teda hrozbu pre bezpečnosť štátu a jeho obyvateľov, a keďže má naozaj dlhú tradíciu, hovoríme o nej ako o tradičnej hrozbe.

Môže mať rôzne podoby – okrem vojny medzi štátmi sú časté aj vojny vo vnútri štátu medzi jednotlivými skupinami obyvateľstva, teda vojny občianske. Hoci sú geograficky obmedzené, často majú katastrofálne následky. Napríklad občianske vojny v Juhoslávii či v Rwande v 90. rokoch 20. storočia boli charakteristické tým, že politickí a vojenský velitelia znepriatelených etník sa dopustili zločinu genocídy a masovo vyvražďovali civilné obyvateľstvo.

Vojny delíme aj podľa druhu použitých zbraní: tie, v ktorých sa používajú iba konvenčné zbrane ako napríklad delostrelectvo (teda nie zbrane hromadného ničenia), nazývame konvenčnými. Naopak, najničivejšou vojnou súčasnosti by bola jadrová vojna. Medzinárodné právo pozná päť jadrových mocností: Čínu, Francúzsko, Rusko, Spojené štáty a Veľkú Britániu. Tieto štáty sú ako víťazné mocnosti druhej svetovej vojny zároveň stálymi členmi Bezpečnostnej rady OSN s právom veta (zvyšných desať členov je volených vždy iba na dva roky). Už dnes však jadrovými zbraňami disponujú aj ďalšie štáty – India, Pakistan, Izrael a Severná Kórea. Bezpečnostným záujmom medzinárodného spoločenstva, vrátane štátov ako Slovensko, je zastavenie ďalšieho šírenia jadrových zbraní.

TRADIČNÉ HROZBY V SÚČASNOSTI

Typickým príkladom pretrvávajúcej hrozby vojenského konfliktu je studená vojna, teda obdobie druhej polovice 20. storočia, kedy proti sebe stáli masívne vyzbrojené Spojené štáty a Sovietsky zväz, spolu so svojimi spojencami a satelitnými štátmi. Hoci k použitiu zbraní nakoniec nedošlo, svet bol blízko k tretej svetovej vojne, ktorá mohla byť jadrovou.

Dnes je hrozba vojenského konfliktu na našom území v porovnaní s obdobím studenej vojny menšia, no vylúčiť ju nemožno a riziko vzniku ozbrojeného konfliktu sa za posledné roky naopak zvýšilo. Dôvodom obáv sú nebezpečné precedensy v našom okolí: rusko-gruzínska vojna z roku 2008 a ruská anexia Krymu a vyvolanie konfliktu na východe Ukrajiny z roku 2014. Vojny a konflikty navyše zúria aj v širšom susedstve Európy, najmä na Blízkom východe a v Afrike.

Najzávažnejšie z nich sa odohrávajú napríklad v Sýrii, Iraku, Nigérii, Afganistane, Somálsku, či Južnom Sudáne. Iba v roku 2015 si sýrsky konflikt vyžiadal vyše 55-tisíc obetí a zo svojich domovov vyhnal ďalšie desaťtisíce, čo vo veľkej miere prispelo k vypuknutiu najväčšej migračnej krízy v Európe od druhej svetovej vojny.

Dôvodov, prečo je Európa viac-menej bezpečným kontinentom je viacero. V prvom rade, viaceré európske štáty sa po druhej svetovej vojne dohodli, že okrem podpisu Charty OSN si medzi sebou vytvoria také vzťahy, aby sa im už nikdy nechcelo navzájom bojovať. Západné Nemecko, Francúzsko, Taliansko a štáty Beneluxu vytvorili Parížskou zmluvou z roku 1951 Európske spoločenstvo uhlia a ocele, a neskôr Rímskou zmluvou z roku 1957 Európske hospodárske spoločenstvo, ktoré sa stalo základom dnešnej Európskej únie so svojimi 28 členmi. Začala sa integrácia európskeho kontinentu a štáty namiesto súperenia vytvorili spoločný priestor mieru, stability a prosperity. Európska únia vznikla ako mierový projekt a túto funkciu plní dodnes.

Po druhé, s cieľom chrániť tento priestor slobody a demokracie pred hrozbou vojenského útoku zo strany totalitného Sovietskeho zväzu bola v roku 1949 podpísaná Severoatlantická (tzv. Washingtonská) zmluva, teda spojenecká zmluva o vytvorení NATO (Organizácia Severoatlantickej zmluvy, respektíve Severoatlantická aliancia). Jej piaty článok hovorí o tom, že v prípade napadnutia členského štátu NATO mu ostatní členovia Aliancie prídu na pomoc. Práve tento mušketerský princíp kolektívnej obrany (jeden za všetkých – všetci za jedného) dokázal počas celej studenej vojny odstrašiť nepriateľa od útoku. Dodnes nebol žiaden členský štát NATO napadnutý iným štátom. Táto odstrašovacia schopnosť Aliancie je do veľkej miery založená na členstve troch jadrových mocností, vrátane Spojených štátov, ktoré disponujú najväčšou vojenskou silou na svete.

Tretím aspektom ochrany voči tradičným hrozbám je individuálna schopnosť odstrašenia a obrany, teda udržiavanie vojenskej moci štátu. Či už sú členmi spojeneckej zmluvy alebo sa spoliehajú iba na seba, štáty udržiavajú vlastné ozbrojené sily pre prípad vonkajšej agresie. Robia tak nepretržite (aj v období mieru), keďže v prípade napadnutia by už bolo na akékoľvek budovanie vojsk neskoro. Výcvik vojakov (najmä špecialistov ako sú napríklad piloti) trvá roky a rovnako dlho trvá nákup a zavádzanie novej výzbroje (napríklad vrtuľníkov).

Nehovoriac o tom, že akýkoľvek proces modernizácie techniky je veľmi drahý a štáty ho dokážu zaplatiť iba ak si ho rozložia na dlhšie časové obdobie. Z hľadiska vojenskej sily dnes nezohráva rolu iba početnosť, teda koľko vojakov alebo tankov štát má, ale najmä technologická úroveň.

Ani tucet starších tankov sa nemusí ubrániť jednému modernému vrtuľníku, schopnému zasiahnuť cieľ na veľkú vzdialenosť alebo spoza kopca, aj bez vizuálneho kontaktu. Práve členské štáty EÚ a NATO disponujú ozbrojenými silami na vysokej technologickej úrovni a zatiaľ sú schopné kohokoľvek odradiť od prípadného rozpútania vojenského konfliktu. No technologický náskok ozbrojených síl spojencov v NATO sa znižuje aj pre výrazné zníženie obranných rozpočtov v posledných rokoch, pre ktoré si nemôžu dovoliť udržiavať potrebné tempo modernizácie.

DÔSLEDKY TRADIČNÝCH HROZIEB

Riziko, že sa Slovenská republika zapojí do ozbrojeného konfliktu alebo bude nejaký prebiehať priamo na jej území je menšie ako riziko vypuknutia migračnej krízy, závažného kybernetického útoku, či aktu terorizmu. Ak by však k medzištátnej alebo občianskej vojne naozaj došlo, dopady na štát a jeho obyvateľstvo by mohli byť natoľko devastačné, že ani malé riziko nemožno brať na ľahkú váhu.

Ozbrojený konflikt má dopady na všetky oblasti fungovania štátu a spoločnosti; jeho súčasťou sú vysoké straty na životoch a zdraví vojakov aj civilného obyvateľstva spôsobené vojenskou aktivitou alebo dokonca systematicky organizované vyvražďovanie a iné porušovanie medzinárodného humanitárneho práva (napríklad mučenie). Ďalší ľudia sú v dôsledku ozbrojených konfliktov nútení opustiť svoje domovy a záchranu hľadať v iných štátoch alebo aspoň v relatívne bezpečnejších oblastiach vlastného štátu, čo vytvára dodatočné humanitárne problémy a záťaž pre tranzitné a prijímajúce štáty (dlhodobým problémom je vznik utečeneckých táborov, v ktorých utečenci strávia aj niekoľko rokov alebo dokonca desaťročí). Len v susednej Ukrajine muselo v dôsledku konfliktu na Donbase utiecť vyše 2,5 milióna ľudí, tisíce ďalších zahynuli.¹⁴ Vo vojne v Sýrii režim Baššára Asada zrejme opakovane použil medzinárodným právom zakázané chemické zbrane voči civilnému obyvateľstvu a dnes sa celkový počet obetí konfliktu odhaduje na 400-tisíc.¹⁵

¹⁴ Antipropaganda.sk, *Prečo stredná Európa potrebuje NATO?* <http://antipropaganda.sk/multimedia/#tab-aed03ef5-9b5d-6,online> [cit. 14.8.2016]

¹⁵ Al Jazeera, *Syria death toll: UN envoy estimates 400,000 killed* <http://www.aljazeera.com/news/2016/04/staffan-de-mistura-400000-killed-syria-civil-war-160423055735629.html>, online [cit. 14.8.2016]

Tradičné hrozby však nemajú len priamy fyzický efekt na životy obyvateľstva, ich následky možno sledovať aj v oblasti ekonomiky. Ukrajinská ekonomika sa v rokoch 2014 a 2015 prepadla o približne 16 %, ¹⁶ inflácia v roku 2015 dosiahla skoro 50 % a verejný dlh sa od vypuknutia konfliktu zdvojnásobil. ¹⁷ V stave vojny je prirodzené, že hospodárstvo štátu sa podriaďuje potrebám ozbrojených síl, ktorých zvýšené financovanie je pre prežitie štátu často nevyhnutné. V dôsledku brannej povinnosti, strát na životoch a vynúteného premiestňovania obyvateľstva dochádza aj k závažným problémom na pracovnom trhu, čo má negatívne dôsledky na hospodárstvo štátu. V závislosti od vývoja konfliktu môžu byť zničené veľké priemyselné zariadenia alebo prerušená ich výroba, trpia celé odvetvia národného hospodárstva a obyvateľstvo môže stratiť prístup aj k základným tovarom a službám ako sú elektrina, voda či zemný plyn.

Ozbrojené konflikty majú často charakter kultúrnej katastrofy, kedy sú zničené kultúrne pamiatky miestneho až svetového významu. Jedným z najznámejších činov tohto druhu sa stalo systematické ničenie starovekého mesta Palmýra, ktoré je zapísané do zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO, bojovníkmi organizácie Daiš (takzvaný Islamský štát) počas vojny v Sýrii. Bežnou súčasťou ozbrojených konfliktov je ničenie infraštruktúry protivníka (vojenskej aj civilnej), vrátane ciest, mostov, budov, či letísk. Aj v posledných rokoch došlo k viacerým prípadom vojenského zásahu a následnému zničeniu nemocníc.

A čo Slovensko?

Slovensko sa nachádza v relatívne bezpečnej euroatlantickej oblasti, je plne integrované do EÚ a NATO, čo mu dáva celkom dobrú istotu, že si ho tretí štát nedovolí vojensky napadnúť. Spojenci by v duchu mušketerskeho princípu pomohli brániť Slovensko, a naopak, ak by došlo k útoku na alianciu, Slovensko by malo povinnosť brániť svojich spojencov.

Hoci je kolektívna sila NATO veľká, každý zo spojencov má podľa Severoatlantickej zmluvy v prvom rade povinnosť starať sa o svoju obranu sám. NATO ako medzivládna organizácia totiž nemá vlastné ozbrojené sily: všetci vojaci a drvivá väčšina vojenskej techniky a infraštruktúry je pod kontrolou a vo vlastníctve jeho členských štátov, a ich použitie je závislé od suverénneho rozhodnutia týchto členských štátov.

¹⁷ *The Economist, Intelligence Unit - Ukraine*, <http://country.eiu.com/ukraine> online, [cit. 14.8.2016]

¹⁸ *Focus Economics, Ukraine Economic Outlook*, <http://www.focus-economics.com/countries/ukraine> online, [cit. 15.8.2016]

Slovensko sa nachádza v relatívne bezpečnej euroatlantickej oblasti, je plne integrované do EÚ a NATO, čo mu dáva celkom dobrú istotu, že si ho tretí štát nedovolí vojensky napadnúť. Spojenci by v duchu mušketerskeho princípu pomohli brániť Slovensko, a naopak, ak by došlo k útoku na alianciu, Slovensko by malo povinnosť brániť svojich spojencov. Hoci je kolektívna sila NATO veľká, každý zo spojencov má podľa Severoatlantickej zmluvy v prvom rade povinnosť starať sa o svoju obranu sám. NATO ako medzivládna organizácia totiž nemá vlastné ozbrojené sily: všetci vojaci a drvivá väčšina vojenskej techniky a infraštruktúry je pod kontrolou a vo vlastníctve jeho členských štátov, a ich použitie je závislé od suverénneho rozhodnutia týchto členských štátov.

S povinnosťou zabezpečenia vlastnej obrany súvisí najmä udržiavanie dostatočne veľkých a technologicky vyspelých ozbrojených síl. Slovensko však od svojho vzniku v roku 1993 investovanie do modernizácie vojenskej techniky zanedbávalo a ešte aj dnes používa obrnené vozidlá či vrtuľníky z čias studenej vojny. V súčasnosti však prebieha proces modernizácie, ktorý by mal tento neblahý stav zmeniť: zakúpené boli veľké vojenské dopravné lietadlá Spartan a dohodnutý bol tiež nákup známych amerických vrtuľníkov Black Hawk. V priebehu nasledujúcich rokov by tiež malo dôjsť k nahradeniu dosluhujúcich stíhačiek Mig-29 a celého radu vojenských vozidiel.

Táto modernizácia však bude možná iba za predpokladu zvýšenia obranného rozpočtu, ktorý dlhodobo klesal a momentálne sa nachádza na úrovni okolo 1,1 % HDP. Na samite NATO vo Walese v roku 2014 sme prisľúbili jeho zvýšenie na 1,6 % HDP do roku 2020. Stále pritom platí nepísané pravidlo, že všetci spojenci dávajú na obranný rozpočet aspoň 2 % svojho HDP (toto pravidlo však mnoho štátov stále nedodržiava). Hodnota 2 % HDP bola stanovená odborníkmi na základe dlhodobých skúseností s obranným plánovaním a zodpovedá približnej úrovni financovania, kedy je možné ozbrojené sily nielen udržiavať, ale tiež zabezpečiť ich postupnú technologickú obnovu a zveľaďovanie.

III. NOVÉ HROZBY

MAROŠ KIRŇÁK

NOVÉ HROZBY

Existencia človeka je v ohrození už od samotného počiatku ľudstva. S vývojom spoločnosti sa však menili zdroje tohto ohrozenia. V raných dobách ohrozovali prvých ľudí dravé zvieratá, výkyvy počasia či nedostatok potravín. S pokrokom techniky sa tieto hrozby dostali do úzadia a zdokonaľovanie poľnohospodárstva, lovu a stavby príbýtkov prinieslo éru medziludských konfliktov, ktoré trvajú dodnes. Kmene, mestské štáty, kráľovstvá a neskôr samotné štáty viedli dlhotrvajúce konflikty o poľnohospodársku pôdu, v ktorých umierali tisíce ľudí. Ozbromené konflikty sú neoddeliteľnou súčasťou ľudskej histórie a dnes sú vnímané ako tradičné hrozby. V súčasnosti je počet konfliktov nižší a zároveň v nich umiera menší počet ľudí ako napríklad v stredoveku, a hoci sa to môže zdať nepravdepodobné, ľudstvo dospelo do najpokojnejšej éry svojej existencie. Tento fakt z dlhodobého pohľadu demonštroval a popísal vo svojej knihe Steve Pinker¹⁸, podľa ktorého sa v ostatných dekádach znížilo množstvo konfliktov aj vrážd.

Tradičné hrozby síce nevymizli, no v porovnaní s minulosťou sa dostávajú do úzadia a zvyšuje sa povedomie o iných ohrozeniach, ktoré trápia moderného človeka. Zmena v chápaní súčasných hrozieb nastala v posledných desaťročiach ako jeden z dôsledkov rýchlo napredujúcej globalizácie. Popri tradičnom vnímaní bezpečnosti sa do popredia dostala koncepcia tzv. ľudskej bezpečnosti (human security).

Zásľuhu na rozvoji tohto konceptu má najmä koniec Studenej vojny, koniec/pád bipolarity a vlna vnútroštátnych konfliktov, ktoré boli impulzom pre prehodnotenie tradičného konceptu bezpečnosti, sústredeneného na vojenský rozmer bezpečnosti, s nutnosťou zaistiť politickú suverenitu a teritoriálnu integritu pred vojenskými hrozbami. Prispel k tomu i nástup nových aktérov na medzinárodnú scénu a rastúci význam mimovládnych organizácií, nadnárodných korporácií a medzinárodných organizácií, ktoré sú výsledkom pôsobenia globalizačného procesu.

Tento pojem si získal najväčšiu pozornosť v správe OSN o ľudskom rozvoji z roku 1994, kedy bol prvýkrát definovaný.

¹⁸ Pinker, S. (2012). The better angels of our nature. London: Penguin.

Rozvojový program OSN ju definuje ako „ochranu pred trvalými hrozbami, ako sú hlad, choroby a represie. Znamená tiež ochranu od náhlych a škodlivých narušení každodenného života – či už doma, v práci alebo v komunite. Takéto hrozby môžu existovať na všetkých úrovniach národného príjmu a rozvoja.“¹⁹Toto poňatie bezpečnosti je veľmi široké a zahŕňa takmer všetky oblasti každodenného života a dalo by sa teda rozdeliť na kategórie²⁰:

- ekonomická bezpečnosť (chudoba, dopady ekonomických zmien vo svete),
- potravinová bezpečnosť (hlad, dopady zmien klímy na poľnohospodárstvo),
- bezpečnosť v oblasti zdravia (prístup k zdravotnej starostlivosti, infekčné nákazy),
- environmentálna bezpečnosť (vyčerpanie zdrojov, znečistenie ovzdušia a pod.),
- osobná bezpečnosť (násilie, prírodné katastrofy, ozbrojené konflikty),
- bezpečnosť komunity (narušenie kultúrnej integrity, kultúrna globalizácia),
- politická bezpečnosť (politické represie, vojny).

Koncept ľudskej bezpečnosti podporil i bývalý generálny tajomník OSN Kofi Annan na dôležitom miléniovom samite, kde vyzval k zmene vnímania bezpečnosti ako ochrany teritória k bezpečnosti zameranej na ochranu jednotlivcov. V miléniovej správe taktiež vyzval medzinárodnú komunitu k zaisteniu troch základných cieľov ľudskej bezpečnosti, a to – oslobodenie od strachu (freedom from fear), teda upustenie od násilných konfliktov, ktoré majú za následok ohrozenie ľudskej bezpečnosti a straty na životoch; oslobodenie od biedy (freedom from want), pomôcť vyriešiť problémy epidémií, potravinového nedostatku a chudoby vo svete; a taktiež umožnenie dôstojného života (freedom to live in dignity).²¹

¹⁹ The Global Development Research Centre. (2009). *Definitions of Human security*, <http://www.gdrc.org/sustdev/husec/Definitions.pdf>, online [cit. 23.8.2016]

²⁰ United Nations, *An Overview of the Human Security Concept and the United Nations Trust Fund for Human Security*, http://www.un.org/humansecurity/sites/www.un.org.humansecurity/files/human_security_in_theory_and_practice_english.pdf, online, [cit. 23.8.2016]

²¹ United Nations Secretary-General Kofi Annan. *Millenium Report, Chapter 3*, p.43-44. 08/22/01

TRADIČNÁ BEZPEČNOSŤ VS. ĽUDSKÁ BEZPEČNOSŤ – V ČOM JE ROZDIEL?

V porovnaní s chápaním tradičnej bezpečnosti je ľudská bezpečnosť značne odlišná od tohto poňatia v objektoch ochrany, cieľoch, spôsoboch či aktéroch. Centrom koncepcie tradičnej bezpečnosti je štát a ochrana jeho hraníc pred externými hrozbami, dosiahnutie ekonomických a politických cieľov, akými sú napríklad prístup k nerastným surovinám, šírenie ideológie či sféry vplyvu. Tieto ciele sú dosahované predovšetkým vojenskými spôsobmi, zbrojením, vytváraním spojenectiev a vytváraním nátlaku. Za najväčšie hrozby sa považujú vojny medzi štátmi, občianske vojny, terorizmus, šírenie nukleárných zbraní či revolúcie.

Na druhej strane, hlavná myšlienka ľudskej bezpečnosti je sústredená okolo základných ľudských práv – „práva na slobodný a dôstojný život, s rovnakými príležitosťami na využitie svojich práv a plný rozvoj svojho potenciálu.“²² Ľudská bezpečnosť je zameraná na bezpečnosť samotného človeka – jednotlivca, integrity života a naplňovanie potrieb človeka. Okrem tradičných ohrození, ľudská bezpečnosť vníma ako ohrozenia najmä choroby, chudobu, prírodné katastrofy či porušovanie ľudských práv. Zatiaľ čo hlavným aktérom tradičnej bezpečnosti ostáva národný štát vestfálskeho typu, ľudská bezpečnosť zahŕňa omnoho väčšie množstvo aktérov – občanov, lokálne komunity, štát či medzinárodné organizácie. Okrem toho, že sú zároveň predmetom ochrany, sú podporovaní, aby sa stali súčasťou bezpečnosti a prispievali k riešeniu problémov. Bezpečnosť tak stráca výhradne národný charakter, k čomu prispieva i zvyšujúca sa vzájomná závislosť štátov. Väčšina bezpečnostných hrozieb prekročila hranice štátu a ohrozuje ľudí po celom svete. Ich riešenie presahuje národnú politickú úroveň a vyžaduje si vzájomnú spoluprácu štátov, medzinárodných organizácií ako aj participáciu nižších jednotiek spoločnosti.

Napriek všetkým odlišnostiam, tieto dve koncepcie sa navzájom nevyklučujú. Štát stále ostáva hlavným garantom bezpečnosti, avšak bezpečnosť hraníc a štátu nie je jediným faktorom zaisťujúcim bezpečnosť človeka. Zároveň úroveň ľudskej bezpečnosti dokáže ovplyvniť stabilitu štátu. Obe koncepcie sa tak navzájom podporujú a jedna nedokáže existovať pri absencii tej druhej.

²² UNDP – Human Security, http://hdr.undp.org/sites/default/files/human_security_guidance_note_r-nhdrs.pdf, online, [cit. 23.8.2016]

Na rozdiel od predchádzajúcich storočí sa do popredia popri tradičných hrozbách dostali i nové hrozby. K najväčším ohrozeniam pre národnú bezpečnosť v súčasnosti patria občianske vojny či medzinárodný terorizmus, avšak na význame naberajú aj hrozby, akými sú napríklad degradácia životného prostredia, migrácia, či demografické problémy, ako starnutie či úbytok obyvateľstva trápia najmä vyspelé západné krajiny.

Medzi najkritickejšie dnes patria environmentálne problémy a degradácia životného prostredia. Abnormálne vysoké je využívanie prírodných zdrojov, ktoré už niekoľko rokov presahuje dlhodobu udržateľnú úroveň. Pre ilustráciu, v roku 1970 človek vyčerpал prírodné zdroje obnoviteľné za 1 rok 23. decembra, zatiaľ čo v roku 2016 boli tieto zdroje vyčerpané už 8. augusta. Populačný rast spolu s technologickým pokrokom postupne zvýšili energetické požiadavky ľudstva.

Aby boli tieto zvyšujúce sa nároky uspokojené, úmerne sa zvyšuje i čerpanie prírodných zdrojov, a to i za cenu degradácie prostredia. Nadmerný rybolov a ťažba dreva majú za následok narušenie prirodzených ekosystémov, ktoré sa nedokážu dostatočne rýchlo obnovovať. Kvôli takýmto narušeniam mnohé rastlinné a živočíšne druhy vymierajú, prípadne sú vytláčané zo svojich prirodzených ekosystémov. Nadmerne sú využívané i neobnoviteľné prírodné zdroje.

Degradácia sa nevyhla ani kvalite ovzdušia či pitnej vody. Podľa odhadov OSN dnes zhruba 1,2 miliardy ľudí nemá prístup k pitnej vode a ďalších 500 miliónov sa k tejto situácii približuje.²³ Toto číslo sa podľa odhadov bude ešte zvyšovať a do 10 rokov by takto mala byť zasiahnutá štvrtina celkovej populácie. K znečisteniu prispieva i množstvo odpadu, ktoré je vyprodukované priemyslom aj ľuďmi samotnými. Množstvo nerecyklovateľného odpadu je dnes presúvané na dno oceánu, čím sa poškodzuje ekosystém. Zhoršuje sa i kvalita ovzdušia, a to najmä vo vysoko urbanizovaných oblastiach, kde prispieva k zdravotným problémom obyvateľstva. Mestá plné smogu sú výsledkom spaľovania fosílnych palív v elektrárňach ako aj v spaľovacích motoroch. Takéto znečistenie ďalej produkuje kyslé dažde, ktoré degradujú poľnohospodársku pôdu. Tá okrem iného trpí klimatickými zmenami či využívaním pesticídov, vďaka čomu sa v dlhodobom horizonte znižuje úrodnosť pôdy. Veľký rast priemyslu a dopravy v ostatných rokoch napomohol tiež k rastu emisií skleníkových plynov, ktoré sa podpísali pod nárast priemernej teploty.

²³ UNDSA. (2016). *Water scarcity*, <http://www.un.org/waterforlifedecade/scarcity.shtml>, online [cit. 25.8.2016]

Globálne otepľovanie urýchľuje topenie sa ľadovcov a rast úrovne oceánov, čo ohrozuje existenciu nízko položených oblastí, akými sú napríklad mnohé neobývané tichomorské ostrovy, ktoré pomaly miznú pod hladinou. Meniace sa environmentálne podmienky sú vážnou hrozbou pre existenciu človeka²⁴. Podľa odhadov Svetovej zdravotníckej organizácie ročne zomrie na následky znečistenia prírody viac ako 12 miliónov ľudí, čo je takmer štvrtina všetkých úmrtí za rok. Zatiaľ čo mnoho rozvojových krajín čelí prefudneniu, väčšina vyspelých západných krajín stojí pred inou hrozbou. Tieto krajiny sa musia vysporiadať s dvoma vážnymi demografickými problémami. Populácia vo vyspelých krajinách má tendenciu starnúť a zároveň stagnovať, či dokonca klesať. Tieto problémy sú výsledkom zníženej pôrodnosti v posledných rokoch a súčasného rastu dĺžky života. Ak bude takto nastolený trend pokračovať, v zložení obyvateľstva bude prevládať post-produktívna zložka obyvateľstva, ktorá si vyžaduje priamu finančnú podporu štátu. Takto zvýšené zaťaženie na druhej strane nebude podporené väčšou pracovnou silou, práve naopak, podiel pracujúcich sa bude stále znižovať. Tomuto problému budú čeliť i krajiny, ktoré na prvý pohľad zažívajú populačný boom. Čína v posledných dekádach zažívala tak veľký prírastok obyvateľstva, že ho musela politicky redukovať. Niekoľko desiatok rokov trvajúca politika jedného dieťaťa sa v dohľadnej dobe odzrkadlí na vekovom zložení populácie, kedy majoritnú zložku budú tvoriť ľudia v post-produktívnom veku. Podobný osud čaká takmer celú západnú Európu.

Vzniknutý deficit je do istej miery možné vykompenzovať migráciou prisťahovalcov z rozvojových krajín. Ľudia opúšťajú svoje domovy z rôznych dôvodov. Častou príčinou je chudoba a snaha získať lepšie životné podmienky, vojna či rôzne represie. Nie sú to však iba ľudia v núdzi, ktorí opúšťajú svoju domovskú krajinu, mnohí iba hľadajú lepšie živobytie a odchádzajú za prácou. Migrácia však so sebou prináša bezpečnostné riziko pre prijímajúce štáty, hoci to tak nebolo vždy. Prvé zmeny v jej vnímaní nastali po útokoch z 11. septembra, v spojení s medzinárodným terorizmom. Najradikálnejšia zmena vo vnímaní migrácie prišla v roku 2011 spolu s vlnou revolúcií na severe Afriky.

Vnímanie migrácie ako hrozby má však viacero dôvodov. S rastúcim počtom a pravidelnosťou teroristických útokov rastie v ľuďoch strach a nedôvera k cudzincom. Xenofóbne myšlienky sú pri akceptovaní migrantov najčastejšou prekážkou.

²⁴ United Nation Statistic Division. (2016). International and regional data sources, <http://unstats.un.org/unsd/environment/interlinks.htm> online, [cit. 25.8.2016]

Príchod cudzincov narušuje homogenitu sociálnych spoločností a stretý kultúr môžu vyvolávať konflikty. Negatívnym sprievodným javom zvýšenej migrácie je aj zvýšená podpora extrémistických a nacionalistických hnutí, ktoré sú tradične silnými odporcami migrácie a prisťahovalectva.²⁵ To iba zvyšuje náročnosť už tak komplikovaného začleňovania migrantov do spoločnosti. Príchod utečencov má i ekonomické dopady, zväčšuje konkurenciu na trhu práce a môže pripraviť o prácu domácich obyvateľov, na druhej strane môže mať i pozitívne dopady, keď dokáže vyplniť chýbajúcu pracovnú silu spôsobenú demografickými zmenami. Prílev veľkého množstva migrantov môže narušiť i doterajšiu politiku sociálneho zabezpečenia štátu. Migrácia je často spájaná s prenosom chorôb či zvýšenou kriminalitou, čo je často využívané ako argument proti migrácii. Avšak táto skutočnosť nie je univerzálna a napríklad v USA sa prílev imigrantov dokonca spája s celonárodným poklesom kriminality.²⁶ Ďalšia štúdia zameraná na Európu taktiež nepotvrdila priame prepojenie migrácie so zvýšením kriminality.²⁷ Tá je pozorovateľná v oblastiach, kde je vyššia i kriminalita domáceho obyvateľstva.

A čo Slovensko?

Slovensko je ako člen Európskej únie viazané k dodržiavaniu mnohých európskych opatrení. Po vstupe do Únie sa Slovensko zaviazalo uplatniť prísnejšie opatrenia pre ochranu životného prostredia. V rámci toho boli upravené viaceré oblasti ako napríklad spaľovanie nebezpečného a priemyselného odpadu, zvýšili sa kontroly priemyselného znečistenia a znížili sa emisné kvóty, zvýšili sa požiadavky na množstvo recyklovaného odpadu, modernizovali sa čističky odpadových vôd a taktiež sa zvýšili nároky na kvalitu a ochranu pitnej vody. Životné prostredie je navyše jednou z tém slovenského predsedníctva, ktoré sa má zamerať najmä na ochranu vôd a výstavbu protipovodňových systémov, financovaných najmä z fondov EÚ.²⁸

Slovensko na tom nie je z demografického hľadiska najlepšie. Podobne ako zvyšok výrazne starne.

²⁵ Koser K. (2005). *Irregular migration, state security and human security*, https://www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahia-site/shared/shared/mainsite/policy_and_research/gcim/tp/TP5.pdf, online [cit. 25.8.2016]

²⁶ Butcher. K. (2007). *Why are immigrants incarceration rates so low? Evidence on selective immigration, deterrence, adn deportation*, <http://www.nber.org/papers/w13229.pdf> online, [cit. 25.8.2016]

²⁷ Nunziata, L. (2014). *Immigration and Crime: New Empirical Evidence from European Victimization Data. IZA Discussion Paper No. 8632*, <http://ssrn.com/abstract=2529341> online [cit. 25.8.2016]

²⁸ Gabrižová Z. (2016). *Predsedníctvo EÚ: Čo chcú dosiahnuť a čoho sa boja slovenskí ministri? http://euractiv.sk/fokus/slovenske-predsednictvo/predsednictvo-eu-ambicie-a-obavy-slovenskych-ministrov*, online [cit. 25.8.2016]

Tempo starnutia sa najviac zvýšilo v posledných desaťročiach a priemerný vek slovenskej populácie vzrástol za posledných 50 rokov o 6 rokov.²⁹ Môže za to zlepšenie zdravotnej starostlivosti a predlžovanie dĺžky života, ako i pomalý prechod populačne silnejších povojnových generácií do dôchodkového veku. Demografické starnutie bude mať tak v budúcnosti vplyv na štruktúru pracovných síl, ako i na celý dôchodkový systém, čo pravdepodobne povedie k zvýšeniu veku odchodu do dôchodku. Nepriaznivé sú i prognózy vývoja početnosti obyvateľstva. Napriek tomu, že Slovensko je počtom obyvateľov na najvyšších číslach v histórii, populačný rast sa zastavuje a predpokladá sa, že v najbližších rokoch bude stagnovať.

Slovensko je z pohľadu migrácie skôr tranzitnou, než cieľovou destináciou. To sa odráža i na zložení obyvateľstva, ktoré je homogénne a cudzinci žijúci na Slovensku tvoria zhruba 1,5% celkového obyvateľstva, čo je menej než v ostatných krajinách V4. Najväčšie množstvo ich pritom pochádza z Ukrajiny. Na Slovensku sa dlho nevedla debata o migrácii, zmena nastala až v apríli 2015, s vypuknutím migračnej krízy v Európe. Tá však nemá výrazné dopady na Slovenskú republiku, napriek všeobecne negatívnemu postoju k tejto problematike.

²⁹ Potančoková M. (2014). *Starnutie populácie Slovenska*, <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/StarnutieVDC.pdf>, online [cit. 25.8.2016]

IV. KYBERNETICKÁ BEZPEČNOSŤ

RASTISLAV KAČMÁR

TECHNOLOGICKÝ POKROK A BEZPEČNOSŤ

Stáročia spoločenského a technologického vývoja priniesli nové hrozby pre individuálnu aj globálnu bezpečnosť. Kým spoločenský vývoj spôsobil vznik hrozieb, akými sú ekonomická, potravinová či environmentálna bezpečnosť, technologický pokrok je dôvodom, prečo je čoraz aktuálnejšia aj kybernetická bezpečnosť. Dnešný svet sa spolieha na využívanie technológií a ľudia, azda len s výnimkou krajín tretieho sveta, denne používajú počítače a mobilné telefóny, platia platobnými kartami a prostredníctvom internet bankingu, a teda sú závislí od elektrickej energie a internetu.

Moderné technológie nám uľahčujú život, dnes si už život bez smartfónov, počítačov, internetu či navigačných systémov nedokážeme predstaviť. Úmerne s tým, ako nám technológie zjednodušujú každodenné úlohy, rastie aj naša závislosť na nich a frekvencia, s akou ich využívame. Skutočnosť, že technológie sa pomaly dostávajú do každej oblasti nášho života zvyšuje našu zraniteľnosť voči kybernetickým útokom a zdôrazňuje dôležitosť kybernetickej bezpečnosti. Hrozba kybernetických útokov sa pomerne jednoducho rozšírila zo striktno vymedzenej sféry, ktorá bola doménou technologických expertov, do všetkých oblastí spoločenského života, vrátane politických procesov a bezpečnostného plánovania na národnej, ale aj medzinárodnej úrovni.

Ešte v roku 1993 existovalo na celom svete len päťdesiat internetových stránok, na začiatku milénia to už bolo viac ako päť miliónov a v roku 2010 už samotná Čína dosiahla hranicu štyristo miliónov používateľov internetu. Medené telefónne káble používané v 80. rokoch 20. storočia boli schopné za jednu sekundu preniesť jednu stranu informácií, optické káble používané dnes zvládnu za sekundu deväťdesiatšesťkrát viac. Podobne významné zmeny nastali aj v oblasti skladovania informácií.

Kým v roku 1980 by gigabajt informácií obsadil celú miestnosť, dnes dokážeme niekoľkonásobok tohto množstva dát skladovať na kompaktných USB kľúčoch, ktoré sú menšie ako ľudská dlaň. Nízke náklady, anonymita a asymetrie v zraniteľnosti znamenajú, že aj menej významní aktéri môžu kybernetický priestor využiť na presadzovanie tvrdej a mäkkej moci, a to v oveľa väčšej miere, ako im to ich obmedzené kapacity umožňujú v tradičných sférach medzinárodnej politiky. Prekážky pri vstupe do kybernetického priestoru sú zanedbateľné, takže nešťatní aktéri môžu s využitím obmedzených zdrojov v tejto oblasti zaujať významnú pozíciu. Naopak, veľmoci nedokážu kybernetický priestor ovládať tak ako tradičné oblasti, či už ide o nadvládu na súši, mori alebo vo vzduchu.³⁰

AKO SA KYBERNETICKÁ BEZPEČNOSŤ DOSTALA DO CENTRA POZORNOSTI?

Kybernetická bezpečnosť sa objavila začiatkom deväťdesiatych rokov 20. storočia, v tomto období však bola takmer výlučne doménou počítačových expertov a informatikov. Klasické bezpečnostné prístupy sa kybernetickou bezpečnosťou nikdy nezaoberali a do popredia sa dostala až na konci 20. storočia. Prvá konferencia, ktorá kybernetickú bezpečnosť zaradila medzi dôležité bezpečnostné témy, sa uskutočnila až v roku 1999 v USA.³¹ V tom čase už uplynulo osem rokov od vydania odbornej správy *Computers at Risk: Safe Computing in the Information Age*, v ktorej počítačovní experti upozorňovali na skutočnosť, že technologický pokrok sa stáva dôležitým činiteľom v oblasti bezpečnosti. Správa bola vydaná v roku 1991 a definovala kybernetickú bezpečnosť ako „ochranu pred nechceným odhalením, modifikáciou alebo zničením údajov v systéme a takisto ako ochranu samotných systémov.“³² Národná akadémia vied už v tom čase tvrdila, že USA závisia na počítačoch, ktoré kontrolujú transport energií, komunikáciu, letectvo, finančné služby a mnoho ďalších oblastí.

Autori zároveň upozorňovali na hrozbu kybernetického terorizmu a systematických kybernetických útokov, ktoré by mali vážne následky pre infraštruktúru USA.

³⁰ Nye, J. (2010). *Cyber Power*, <http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/cyber-power.pdf>, online [cit. 1.10.2016]

³¹ Schmitt, (2013). *International Law in Cyberspace: The Koh Speech and Tallinn Manual Juxtaposed*.

³² National Research Council. (1991). *Computers at Risk: Safe Computing in the Information Age*. Washington, D.C. : National Academy Press

Niektorí teoretici aj napriek tomu tvrdili, že kybernetickú bezpečnosť nie je potrebné vymedzovať ako samostatný sektor bezpečnosti, ale postačí, ak sa jej bude venovať dostatočná pozornosť v rámci iných, už existujúcich bezpečnostných sektorov, najmä v rámci vojenského, politického a ekonomického. Informačná revolúcia a globalizácia však spôsobili, že počítačoví odborníci čoraz viac upozorňovali, že ak sa digitálne technológie dostatočne nezabezpečia, môžu priniesť vážne hrozby pre spoločnosť. Postupne začali význam kybernetickej bezpečnosti chápať aj najvyšší politickí predstavitelia. Napríklad americkí politici vystríhali pred takzvaným elektronickým Pearl Harborom a George W. Bush v roku 2003 vydal Národnú stratégiu pre bezpečný kybernetický priestor. Dnes je kybernetická bezpečnosť už bežnou súčasťou bezpečnostnej agendy štátnych aj neštátnych aktérov.

ŠPECIFIKÁ KYBERNETICKEJ BEZPEČNOSTI

Čím je kybernetická bezpečnosť špecifická, respektíve čím sa líši od tradičných alebo nových hrozieb, ktoré patria do takzvanej ľudskej bezpečnosti (human security)? Prvý faktor, ktorý spôsobuje naliehavosť tejto problematiky, je, že kybernetická bezpečnosť sa týka obrovského počtu ľudí. Hrozby sú omnoho bezprostrednejšie ako tradičné vojenské hrozby. Ľudia prípadnú nedostupnosť internet bankingu, internetu a e-mailu či telefónnej siete alebo útok na ich súkromné údaje, teda javy, ktoré sa môžu odohrať v priebehu niekoľkých sekúnd a spôsobiť jednotlivcovi značné škody, často vnímajú osobnejšie a citlivejšie ako občianske konflikty vo vzdialených regiónoch alebo environmentálne problémy, dôsledky ktorých sa prejavujú v dlhodobom horizonte. Kybernetická bezpečnosť sa tak jednoducho posúva zo sféry národnej bezpečnosti k bezpečnosti spoločenskej a individuálnej. Útoky v kybernetickom priestore sú zároveň ľahšie uskutočniteľné – útočník k tomu, aby uskutočnil kybernetický útok, potrebuje zväčša len počítač, pripojenie na internet a svoje vlastné schopnosti. V tomto prípade sa nevyžaduje fyzický prístup k obeti. Povaha kybernetického priestoru umožňuje útočníkom nasadiť svoje ofenzívne kapacity prakticky kdekoľvek a kedykoľvek, a to v priebehu niekoľkých minút, navyše bez nutnosti fyzického presunu a prítomnosti jednotlivcov.

Útoky tak majú potenciál ohroziť náš každodenný život a majú väčší dopad na bežných ľudí, ako hrozby, ktoré sú síce závažnejšie, no ich výskyt je menej častý a je obmedzenejší aj geograficky. Kybernetické útoky geografia neovplyvňuje a nezabránia im ani tradičné fyzické hranice. Na druhej strane, bežný človek sa pred útokmi dokáže brániť len do istej miery a nie všetci ľudia, ktorí používajú moderné technológie, môžu byť experti na kybernetickú bezpečnosť. Často pozorujeme skôr opačný jav – bežní používatelia neovládajú ani základy informatickej bezpečnosti a nedodržiavajú jednoduché opatrenia a postupy, ktoré ich môžu ochrániť pred kybernetickým útokom, prípadne znížiť jeho pravdepodobnosť.

Ďalší problém je, že kybernetické hrozby sú mimoriadne sofistikované, a preto sa aj útočník ťažko stopuje. Pri väčšine kybernetických útokov môžeme len predpokladať a hádať, kto bol skutočným vinníkom a len veľmi zložito to vieme dokázať. Hackeri totiž pre svoje útoky využívajú napadnuté počítače nič netušiacich bežných užívateľov internetu alebo servery a IP adresy na iných miestach, než na tých, kde sa naozaj nachádzajú. Problém z hľadiska bezpečnosti predstavuje aj skutočnosť, že technologický pokrok je nezastaviteľný. Vedci a vynálezcovia pravidelne prichádzajú s novými technologickými výdobytkami, čo zároveň zvyšuje riziko ohrozenia, požiadavky na bezpečnosť a zároveň aj mieru, do akej sa spoločnosť spolieha na technológie. Pokroky v oblasti umelej inteligencie ukazujú, že ľudstvo ešte ani zďaleka nie je za hranicami svojich možností. Avšak hľadanie spôsobov, ako zabezpečiť už existujúce technológie pred kybernetickými hrozbami, nehovoriac o tom, ako sa postarať o to, aby neboli zraniteľné aj nové a omnoho komplexnejšie technológie, spôsobuje vrásky na čele bezpečnostných expertov a ľudí zodpovedných za ochranu kritickej infraštruktúry po celom svete. Práve kritická infraštruktúra je v prípade kybernetických hrozieb jedna z najviac ohrozených oblastí. Všetky jej zložky sú čoraz viac závislé na informačnej infraštruktúre pri správe informácií, komunikácií a kontrolných funkciách. Kombinácia počítačov a komunikačných systémov dnes slúžia ako základná infraštruktúra pre organizácie, priemysel a ekonomiku a sú aj hlavnou zložkou bezpečnostného prostredia.³³ Ako príklad môžeme použiť Spojené štáty americké, jeden z najvyspelejších štátov sveta - len samotné Ministerstvo obrany USA využíva 15 000 sietí a sedem miliónov kusov výpočtovej techniky, ktoré musia byť patrične zabezpečené a pravidelne kontrolované.

³³ Caveltly – Krishna-Hensel – Mauer. (2007). *Power and Security in the Information Age. Investigating the Role of State in Cyberspace*. Hampshire : Ashgate Publishing Limited.

³⁴ Murphy, T. (2010). *Security Challenges in the 21 st Century Global Commons*, <http://files.redsafeworld.net/200000946-5458a54d26/Global%20Commons.pdf>, online [cit. 4.10.2016]

Podľa amerického ministra obrany sú Spojené štáty americké pravidelne vystavované hrozbe kybernetického útoku od viac ako stovky zahraničných tajných služieb.³⁴ Samozrejme, hrozba presahuje ministerstvo obrany a jeho štruktúru, ktorá je len jednou z množstva súčastí vládnej administratívy. Na bezpečnosti kybernetických sietí sú závislé viaceré prvky kybernetickej infraštruktúry vrátane elektrární, dopravných a finančných systémov, ktoré sú riadené práve modernými technológiami.

Postupne tak vznikla predstava o kybernetických hrozbách, ktoré môžu ovplyvniť fungovanie elektrických sietí, potrubí a ropovodov, radarov a iných elektronických systémov, čo by viedlo k takzvaným kybernetickým katastrofám – problémom pri dodávkach energií, výpadkom telekomunikačných a finančných sietí alebo dopravným nehodám. Podľa niektorých analýz by rozsiahly DDoS útok namierený proti Spojeným štátom americkým, prípadne inému štátu podobných rozmerov a stupňa rozvoja, mal devastujúce následky. V prípade, že by došlo k prerušeniu distribúcie energií a iných služieb na dobu troch mesiacov, následky kybernetického útoku by boli porovnateľné so škodami spôsobenými štyridsiatimi hurikánmi.³⁵

Špecifikom bezpečnostných hrozieb je aj skutočnosť, že ich vznik môže zapríčiniť nielen vedomé konanie, ale aj systémová chyba. Kybernetické hrozby často vyplývajú z nedostatkov, takzvaných zraniteľností, ktoré vo väčšine prípadov vznikajú neúmyselne už pri samotnom vývoji bežne používaného softvéru alebo pri zabezpečovaní kritickej infraštruktúry. Zraniteľnosť v systéme môže byť využitá potenciálnym útočníkom. Ideálny stav, teda existencia systémov a softvérov bez využiteľných zraniteľností, je v súčasnosti prakticky nedosiahnuteľná.

³⁵ Cornish – Hughes – Livingstone. (2009). *Cyberspace and the National Security of the United Kingdom. Threats and Responses*. London : Royal Institute of International Affairs

TYPY HROZIEB

Kybernetické bezpečnostné hrozby sú mimoriadne rôznorodé. Ciele útokov sa nenachádzajú len v štátnom aparáte a vojenskej sfére, ale aj v ekonomickom, environmentálnom a spoločenskom sektore. Kybernetická bezpečnosť má jednoznačné vojenské implikácie a najmodernejšie technológie sú využívané práve ozbrojenými silami, ktoré sú na informačných a komunikačných technológiách závislé. Okrem priamych vojenských bezpečnostných hrozieb, ktoré vyplývajú z možnosti, že vojenské systémy, prípadne utajené informácie by sa dostali pod kontrolu nepriateľa, môžeme vymedziť aj nepriame a nevojenské kybernetické bezpečnostné hrozby. Tie sa týkajú už spomínaných nevojenských sektorov, najmä energetickej, finančnej a dopravnej infraštruktúry štátu.³⁶ Vo všeobecnosti kybernetické hrozby môžeme rozdeliť do štyroch domén:

- štátne a štátmi sponzorované útoky,
- ideologický a politický extrémizmus,
- organizovaný zločin,
- individuálny zločin.

Jednotlivé domény a ich obsah sa navzájom prelínajú. Napríklad hacking môže byť individuálnym zločinom a neorganizovanou aktivitou, no jeho využitie je časté aj v iných doménach a s oveľa väčšími následkami, ako pri útokoch individuálnych hackerov. Najväčšiu pozornosť si získavajú útoky realizované štátnymi aktérmi, prípadne inými aktérmi s podporou štátov, a to najmä preto, že v prípade preukázateľnosti pôvodcu útokov majú najväčší potenciál vyvolať konflikt aj v iných sférach.

Druhou doménou je ideologický a politický extrémizmus, ktorý prebieha v kybernetickom priestore. Z hrozieb, ktoré patria do tejto domény, je v súčasnosti najzávažnejšou terorizmus, respektíve činnosť teroristických organizácií v kybernetickom priestore.

³⁶ Cornish P. et al. (2010). *On Cyber Warfare*. London : Royal Institute of International Affairs

Kybernetické útoky však nenapĺňajú potenciálne obeť takým strachom a nevyvolávajú podobný teror a emócie ako fyzické útoky. Sú ťažšie zapamätateľné a neprodukujú obrazový materiál, ktorý si obyvateľstvo môže s daným útokom asociovať. Teroristické organizácie preto aj naďalej viac využívajú klasickú formu útokov, samovražedné atentáty na civilné obyvateľstvo. Na druhej strane, internet svojou povahou poskytuje teroristickým organizáciám lacný a rýchly spôsob šírenia informácií na globálnej úrovni, uľahčuje komunikáciu medzi jednotlivými bunkami, pomáha získavať zdroje a nových členov. Prostredníctvom internetu sa cieľová skupina teroristických organizácií, ktoré sa predtým zameriavali najmä na nábor priamo v teréne rozšírila, omnoho väčší dopad majú aj videá a iné formy propagandy zverejňované na internete.

NAJVÄČŠIE KYBERNETICKÉ ÚTOKY

- 2003 – výpadok prúdu na východnom pobreží USA – bez elektriny ostali niekoľko dní milióny ľudí, až v roku 2007 sa zistilo, že útok zapríčinil vírus Slammer worm.
- 2007 – Estónsko – DDos útok na estónsku štátnu správu. Estónci sa nevedeli elektronicky spojiť s orgánmi štátnej správy, realizovať platobné príkazy alebo získať dôveryhodné informácie o dianí v krajine. Za vinníka sa označuje Rusko.
- 2010 – Stuxnet - počítačový červ známy pod týmto názvom napadol iránske jadrové zariadenia a spôsobil ich kolaps, pričom ide o prvý známy prípad, kedy škodlivý počítačový softvér dokázal vyvolať fyzickú deštrukciu.
- 2014 – Sony – hackerom, ktorých pravdepodobne sponzorovala Severná Kórea, sa podarilo napadnúť produkčnú spoločnosť. Útok bol reakciou na film Interview, ktorý zosmiešňoval severokórejský režim a Kim Čong-una.
- 2015 – útok na OPM USA – hackeri napadli Osobný úrad federálnej vlády USA, získali osobne údaje viac ako 20 miliónov štátnych zamestnancov.
- Na Slovensku je najznámejším prípadom hacknutie Národného bezpečnostného úradu v roku 2006. NBÚ používal jednoduché heslo nbusr123, na čo chceli útočníci upozorniť.

Tretia doména, organizovaný zločin, sa v kybernetickom priestore prejavuje najmä hospodárskou špionážou. Jej cieľom je získanie prístupu k duševnému vlastníctvu a technologickým inováciám nadnárodných spoločností, ale aj štátnych inštitúcií. Kybernetickú špionáž však nevykonávajú len organizované skupiny zamerané na finančný zisk, ale aj štáty, ktoré sa takýmto spôsobom snažia získať utajené informácie, zväčša vojenského charakteru, iných štátov. Poslednou doménou je individuálny zločin, ktorého charakteristickým prejavom je hacking jednotlivcov, teda neautorizovaný prístup do cudzích počítačov, serverov alebo databáz. Motívy hackingu sú rôzne, môže ísť o osobný prospech, snahu poukázať na bezpečnostné nedostatky alebo záujem o publicitu.

A čo Slovensko?

Slovensko po inštitucionálnej, no hlavne legislatívnej stránke, v oblasti kybernetickej bezpečnosti zaostáva. Aktuálna bezpečnostná stratégia pochádza ešte z roku 2005, a preto adekvátne nezohľadňuje zmeny bezpečnostného prostredia, vrátane kybernetickej bezpečnosti. Aj k schváleniu prvej samostatnej stratégie kybernetickej bezpečnosti došlo až v roku 2015 (Akčný plán ju doplnil v roku 2016), hoci NATO kybernetickú bezpečnosť zahrnulo do svojej agendy už na pražskom samite, ktorý sa konal v roku 2002. Vo svojej strategickej koncepcii z roku 2010 Severoatlantická aliancia uznáva, že „moderné bezpečnostné prostredie obsahuje široký a meniaci sa súbor výziev voči bezpečnosti územia a obyvateľstva krajín NATO.“³⁷

Na samite vo Varšave už NATO potvrdilo, že operácie v kybernetickom priestore budú rovnako dôležité ako vojenské akcie na zemi či vo vzduchu. Členské štáty vyhlásili kybernetický priestor za piaty operačný priestor, čím sa dostal na úroveň pozemných, leteckých, morských a vesmírnych operácií. NATO týmto krokom napodobnilo Spojené štáty. Najsilnejší štát Aliancie totiž kybernetický priestor uznal za operačnú doménu už v roku 2010. NATO po samite zverejnilo takzvaný Cyber Defence Pledge, teda záväzok pre oblasť kybernetickej bezpečnosti. V ňom vyhlasuje, že Aliancia musí držať krok s rýchlo sa meniacimi kybernetickými hrozbami a zaistiť, že členské štáty sa dokážu brániť aj v tomto priestore. Slovensko, samozrejme, ako členský štát Aliancie takisto na týchto rozhodnutiach participovalo a záväzky vyplývajúce zo samitu platia aj pre SR.

V roku 2016 kľúčový dokument prijala aj ďalšia medzinárodná organizácia, ktorej členom je aj Slovensko – EÚ schválila Smernicu pre sieťovú a informačnú bezpečnosť (NIS), ktorá by mala priniesť zvýšenie odolnosti dôležitých služieb voči online hrozbám. V súvislosti so zavedením smernice budú musieť zvýšiť úroveň zabezpečenia voči kybernetickým útokom poskytovatelia širokej škály základných služieb, a to v oblastiach energetiky, dopravy, bankovníctva či zdravotníctva, a digitálnych služieb, vrátane vyhľadávačov a cloudov.

³⁷ NATO. (2010). *Active Engagement, Modern Defence. Strategic Concept for the Defense and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization*, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_82705.htm, online [cit. 29.9.2016]

Samotná slovenská stratégia kybernetickej bezpečnosti konštatuje, že „najväčším problémom v oblasti kybernetickej bezpečnosti v podmienkach Slovenskej republiky je skutočnosť, že ochrana kybernetického priestoru, resp. kybernetická bezpečnosť Slovenskej republiky ešte nie sú výslovne a komplexne upravené v platnej legislatíve a existujúce kapacity a mechanizmy v oblasti bezpečnosti sietí a informácií už nepostačujú na to, aby držali krok s dynamicky sa meniacim prostredím hrozieb a aby vo všetkých oblastiach riadenia štátu a spoločenského života zabezpečovali dostatočne vysokú a najmä právne účinnú úroveň ochrany.“³⁸ Kybernetické aj iné moderné hrozby budú určite zohľadnené aj v novej Bezpečnostnej stratégii, ktorá by mala byť dokončená v polovici roka 2017.

Na Slovensku pôsobí veľmi efektívny tím CSIRT.SK, špecializovaný útvar pre riešenie počítačových incidentov a slovenskí experti na kybernetickú bezpečnosť, vrátane tých vojenských, pravidelne participujú na medzinárodných tréningoch a súťažiach, kde obsadzujú popredné pozície – či už ide o cvičenia v rámci NATO (Cyber Coalition, Locked Shields – slovenský tím pod vedením Ministerstva obrany v roku 2016 toto najväčšie medzinárodné cvičenie zamerané na kybernetickú ochranu dokonca vyhral), v strednej Európe (CESP) alebo celoeurópske cvičenie Cyber Europe.³⁹

To, že kybernetické hrozby sú aktuálne aj na Slovensku, dokazuje štatistika CSIRT-u, ktorý v roku 2015 prijal približne 1,5 milióna hlásení o možnom výskyte škodlivej aktivity z IP adries na území Slovenska. Najčastejšie ide o výskyt botov, ale mimoriadne populárny je ešte stále aj phishing, respektíve šírenie malvéru prostredníctvom podvodných e-mailov a falošných stránok.

³⁸Koncepcia kybernetickej bezpečnosti Slovenskej republiky na roky 2015 – 2020 (Návrh), <http://www.rokovania.sk/File.aspx/Index/Mater-Dokum-187874>, online, [cit. 1.10.2016]

³⁹CSIRT.SK Report 2015, <https://www.csirt.gov.sk/doc/CSIRT-SK-Report-2015.pdf>, online [cit. 2.10.2016]

V. TERORIZMUS

JAROSLAV NAĎ, JURAJ KRÚPA

PÔVOD A HISTÓRIA TERORIZMU

Pôvod a história terorizmu je tak stará ako ľudská vôľa používať násilie. Dramatické a verejné popravy "zradcov" a politických osobností v našej histórii sú viac ako ilustratívnym príkladom tejto skutočnosti. Pojem terorizmus bol prvýkrát použitý v 18. storočí vo Francúzsku v súvislosti s jakobínskou vládou (1793 - 1794) - La Regime de la Terreur. Vláda teroru je spájaná s obdobím francúzskej revolúcie, počas ktorej revolučná jakobínska vláda exekvovala každého, kto bol podozrivý z nepriateľských postojov voči revolúcii. Terorizmus bol svojvoľne a systematicky vykonávaný štátom za účelom dosiahnuť lepšiu spoločnosť.

Takýto brutálny spôsob vykonávania verejnej moci s vývojom postupne ustupoval, ale myšlienka terorizmu, ako spôsob boja proti existujúcemu politickému zriadeniu, sa stávala postupne vyhľadávanejšia.

Po I. svetovej vojne dochádza k nárastu dekolonizačných hnutí, ktoré používali taktiky násilia na dosiahnutie svojich politických cieľov a boli kolonizačnými vládami označované za teroristické, ale sami sa nazývali bojovníkmi za slobodu. Pre jedných teroristi, pre druhých bojovníci za slobodu, čo dodnes vytvára priestor pre rôzne interpretácie. V medzinárodnom práve sa v tomto nenašla zhoda, vzhľadom na odlišné interpretácie a východiskové prístupy rôznych štátov k tomuto javu.

Terorizmus vykonávaný neštátnymi aktérmi je teda fenomén, ktorý je známy po stáročia a v nedávnej minulosti sa stal aj na základe hodnotenia viacerých medzinárodných organizácií jedným z hlavných globálnych bezpečnostných rizík. Využíva rôzne formy násilia na uskutočnenie politických cieľov štátu alebo rôznych skupín. Svojou podstatou a prejavmi ohrozuje celé medzinárodné spoločenstvo, nakoľko dejiskom teroristického incidentu sa môže stať ktorákoľvek krajina na svete.

Napriek uvedenému, prijatie jednotnej celosvetovo uznávanej definície, ktorá by komplexne vystihovala tento jav, spôsobuje zásadné problémy.

Organizácia spojených národov, ale aj ďalšie významné medzinárodné organizácie a rešpektované akademické ustanovizne, sa o stanovenie jasnej a všeobecne uznávanej definície dlhodobo usilujú. Najväčšie rozdiely vyplývajú z jeho odlišného vnímania odborníkmi, médiami, bezpečnostnými zložkami, ale v konečnom dôsledku sú značné rozdiely v interpretácii pojmu terorizmus i medzi jednotlivými štátmi.

Prvý pokus o definíciu terorizmu bol z iniciatívy Spoločnosti národov v roku 1937. Dodnes sa však používajú odlišné definície terorizmu. Známy švajčiarsky vedec a odborník na terorizmus Alex P. Schmid uviedol vo svojej knihe až 109 rôznych definícií terorizmu⁴⁰. Ivo Samson⁴¹ uvádza, okrem iných, aj nasledovné definície terorizmu, ktoré spracovali rôzne inštitúcie:

1. „Terorizmus je nezákonné použitie sily alebo násilia proti osobám alebo majetku s cieľom zastrašiť alebo prinútiť k ústupkom vládu, civilné obyvateľstvo alebo jeho časť pri sledovaní politických alebo sociálnych cieľov“ (FBI).
2. „Terorizmus je nezákonné použitie hrozby alebo násilia proti osobám alebo majetku pri sledovaní politických alebo sociálnych cieľov. Spravidla sa používa na zastrašenie alebo na donútenie k ústupkom voči vláde, jednotlivcom alebo skupinám, resp. na to, aby zmenili svoje správanie alebo politiku“ (pracovná skupina viceprezidenta Georga Busha, 1986).
3. „Terorizmus je premyslená, úmyselná, systematická vražda, mrzačenie alebo ohrozovanie nevinných ľudí s cieľom zastrašiť a vzbudiť strach a dosiahnuť tak politickú či taktickú výhodu zvyčajne tak, aby bolo možné ovplyvniť verejnosť“ (James M. Poland).

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, ktoré je zodpovedné za realizáciu aktivít smerujúcich k boju proti terorizmu definuje terorizmus aj v súlade s európskou legislatívou nasledovne: „Pod pojmom terorizmus sa všeobecne rozumie použitie hrozby alebo násilia proti osobám alebo majetku pri sledovaní politických, sociálnych alebo náboženských cieľov. Spravidla sa používa na zastrašenie alebo donútenie k ústupkom voči vláde, jednotlivcom alebo skupinám, resp. na to, aby zmenili svoje správanie alebo politiku. Ide o cieľavedomé, premyslené ohrozovanie jednotlivcov alebo skupín osôb, najmä páchaním násilia či hrozbou násilím, s cieľom

⁴⁰Schmid et al.: *Political terrorism: a new guide to actors, authors, concepts, data bases, theories, and literature*. Amsterdam: North Holland, Transaction Books, 1988.

⁴¹Samson, I.: *Medzinárodný terorizmus. Implikácie pre Slovensko*. Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 2003, 250 s. ISBN 80-968148-3-4

vyvolať v nich strach a odôvodnené obavy o svoj život, zdravie a majetok ako vlastný, tak aj osôb blízkych, s cieľom vynútiť zmenu ich konania vo svoj prospech, napríklad za účelom získania moci alebo dosiahnutia vytýčených cieľov. Podľa ďalšej, v krajinách Európskej únie preferovanej definície, je pod pojmom terorizmus chápané použitie násilia organizovanou skupinou, s cieľom dosiahnuť politické zmeny v krajine alebo ovplyvniť prípadne narušiť fungovanie jej štátneho aparátu.“⁴²

Členské štáty Európskej únie sa dohodli na spoločnej definícii teroristických trestných činov, ktoré majú byť zahrnuté do vnútroštátnych právnych predpisov. Rámcové rozhodnutie Rady 2002/475/SVV z 13/06/2002, v znení rámcového rozhodnutia Rady 2008/919/SVV z 28/11/2008, definuje trestné činy, ktoré by mali byť kriminalizované podľa vnútroštátneho práva členských štátov ako teroristické trestné činy. Patria medzi ne násilná trestná činnosť, únosy, branie rukojemníkov, zničenie infraštruktúry, výroba a používanie zbraní, výbušnín alebo radiačných, chemických a biologických látok alebo hrozba spáchať niektorý z týchto činov. Tieto trestné činy sú charakterizované ako úmyselné činy, ktoré majú za cieľ, okrem iného, destabilizovať alebo zničiť základné politické, ústavné, hospodárske alebo sociálne štruktúry krajiny alebo medzinárodnej organizácie. Terorizmus, podľa definície EÚ, predstavuje hrozbu pre demokraciu, slobodný výkon ľudských práv a pre hospodársky a sociálny rozvoj v členských štátoch, ktoré sú založené na zásadách demokracie a právneho štátu.

NATO považuje boj s terorizmom za jednu z absolútnych priorít vo svojej činnosti. V oficiálnom stanovisku uvádza, že „terorizmus predstavuje priamu hrozbu pre bezpečnosť občanov krajín NATO a medzinárodnú stabilitu a prosperity. Je to trvalá globálna hrozba nezákonného použitia sily, s cieľom zastrašiť a dosiahnuť politické ciele, ktorá nepozná hranice, národnosť alebo náboženstvo, a je výzvou, ktorú medzinárodné spoločenstvo musí riešiť spoločne. Práca NATO v boji proti terorizmu sa zameriava na zvyšovanie povedomia o hrozbe, rozvíjanie schopností pripraviť a reagovať a posilniť angažovanosť s partnerskými krajinami a inými medzinárodnými aktérmi.“⁴³ Ministerstvo obrany USA na účely práce vo vojenskej oblasti schválilo nasledovnú definíciu terorizmu: „Ide o plánované použitie nezákonného násilia alebo hrozby s úmyslom donútiť alebo zastrašiť vlády alebo spoločnosti konať tak, aby boli dosiahnuté politické, náboženské alebo ideologické ciele.“⁴⁴

⁴² Ministerstvo vnútra SR. (2016). Terorizmus, <http://www.minv.sk/?teror>, online [cit. 10.10.2016]

⁴³ NATO. (2016). Countering Terrorism, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_77646.htm, online [cit. 10.10.2016]

⁴⁴ US Department of Defense (2007). Dictionary of Military and Associated Terms, http://www.dtic.mil/doctrine/dod_dictionary/, online [cit. 12.10.2016]

Teroristické útoky 11. septembra 2001 na Svetové obchodné centrum v New Yorku sú dnes vnímané ako historický medzník, ktorý priniesol intenzívnejšie vnímanie terorizmu a teroristických hrozieb v politike, médiách a v spoločnosti vo všeobecnosti. Terorizmus 21. storočia zmenil vnímanie bezpečnosti na národnej a medzinárodnej úrovni. Enormný nárast násilia zo strany neštátnych aktérov a teroristických skupín voči štátom priniesol zmenu v spôsobe vedenia ozbrojených konfliktov z konvenčného na neregulárny (asymetrický - teda taký, ktorý neprebíha podľa pravidiel a uskutočňuje sa v rozličnej intenzite), vykonávaný jednotlivcami alebo ozbrojenými skupinami.

TERORIZMUS DNES

Za posledných 15 rokov bolo zaznamenaných okolo 61 000 teroristických útokov, ktoré sú zodpovedné za úmrtia približne 140 000 obetí. Od roku 2001 bol zaznamenaný devätnásobný nárast úmrtí na následky teroristických útokov, z 3 329 v roku 2000 na 32 685 v roku 2014. Z toho bolo 78 % smrteľných útokov zaznamenaných v piatich krajinách – Irak, Nigéria, Afganistan, Pakistan a Sýria, kde je najviac koncentrovaný terorizmus. Bol zaznamenaný pokles úmrtí veriacich a predstaviteľov náboženstiev zhruba o 11 %, ale zároveň bol zaznamenaný nárast obetí spomedzi civilného obyvateľstva o 172 %⁴⁵. Tento trend jasne ukazuje na zmenu taktiky útokov a boja teroristických skupín. V minulosti boli útoky viac zamerané na politických činiteľov a silové zložky (viď extrémistické ľavicové teroristické skupiny v Európe v 70. rokoch).

S postupným zlepšovaním bezpečnostných opatrení sa teroristické skupiny zamerali na tzv. mäkké (civilné) ciele, ktorých zámerom je vyvolať väčšie obavy medzi civilným obyvateľstvom a takto sa viac dostať do jeho podvedomia. Bezohľadné vraždenie civilného obyvateľstva vyvoláva oveľa väčšie emócie a strach, ktoré majú za následok aj zmeny v správaní obyvateľstva a preferenciách pri riešení spoločenských problémov.

Pretrvávajúce konflikty, zlyhávajúce štáty a radikalizácia niektorých častí spoločnosti v Európe predstavujú z dlhodobého hľadiska najväčšiu hrozbu. Hrozbou je aj súperenie medzi islamistickými teroristickými skupinami o primát nositeľa globálneho džihádu.

⁴⁵IEP. (2015) *Global Terrorism Index 2015*. <http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2015/11/Global-Terrorism-Index-2015.pdf>, online [cit. 12.10.2016]

V súčasnosti naďalej predstavuje vážnu hrozbu teroristická sieť aj al-Káida a jej radikálne lokálne odnože. Medzi teroristickými skupinami dochádza k určitej „súťaživosti“ o záujem potenciálnych nových členov, o financie, o silu dopadov aktivít, o „prestíž“. Ďalším elementom sú islamistické a militantné skupiny, ktoré so zhoršujúcou sa bezpečnostnou situáciou (najmä na Blízkom východe) zintenzívňujú svoje aktivity. Medzi hlavné operačné oblasti al-Káidy a islamistických skupín naďalej patria Afganistan, Pakistan, Jemen, Africký roh (Somálsko), Severný Kaukaz, Blízky východ (Irak, Sýria) a oblasť Sahelu.

Jednou z aktuálne najväčších hrozieb je tzv. Islamský štát/Dáiš, ktorému sa podarilo získať a kontrolovať rozsiahle časti územia v Iraku a Sýrii v období rokov 2012 až 2014. Jedná sa o jednu z najextrémnejších a najbohatších teroristických skupín v modernej histórii. Prostredníctvom ovládania ucelenej časti územia a veľkým prílivom zahraničných teroristických bojovníkov sa postupne z regionálnej hrozby Dáiš stal globálnou hrozbou. Odhadovaný počet týchto zahraničných bojovníkov sa odhaduje medzi 25 000 až 30 000 z čoho asi 5 000 pochádza z Európy a zvyšok z Arabského polostrova a Severnej Afriky. Od druhej polovice roka 2015 zaznamenáva Dáiš územné straty v Iraku aj Sýrii. Dáiš stratil v porovnaní s rokom 2014 celkovo tretinu územia - približne 50 % územia v Iraku a 20 % územia v Sýrii. S postupnými stratami územia sa očakáva, že Dáiš sa bude pokúšať uskutočňovať čoraz viac teroristických útokov mimo svojho regiónu s cieľom demonštrovať svoju životaschopnosť, čo má podporiť nábor zahraničných teroristických bojovníkov do svojich radov a nahrádzať zvyšujúce sa straty z bojov.

BOJ PROTI TERORIZMU

Prvoradú úlohu v boji proti terorizmu vo svete má OSN, ktorá vyplýva z jej primárnych úloh zachovať medzinárodný mier a bezpečnosť vo svete prostredníctvom kolektívnych opatrení pri zachovaní medzinárodného práva. Ešte v roku 2006 Valné zhromaždenie prijalo Globálnu stratégiu boja proti terorizmu, ktorá je aktualizovaná každé dva roky. Jej súčasťou sú rezolúcie, ako napr.: rezolúcia BR OSN 2178 na zamedzenie financovania terorizmu, alebo rezolúcia BR OSN 2249 proti ISIL/Dáiš a Al-Nusre. Týmto spôsobom sa vytvára priestor na ich implementáciu.

Samotná implementácia je v rukách členských štátov a regionálnych organizácií, vrátane OBSE, EÚ, alebo Africkej únie. Tieto si následne vytvárajú vlastné stratégie boja proti terorizmu.

Aktuálne sa úsilie medzinárodného spoločenstva v boji proti terorizmu zameriava na boj proti ISIL/Dáiš a al-Nusre (odnož al-Káida), ktoré predstavujú najväčšiu globálnu hrozbu. V boji proti Dáišu bola vytvorená v roku 2014 Globálna koalícia boja proti Dáiš/ISIL vedená USA, ktorá má aktuálne 67 členov. V rámci tejto koalície pôsobí 5 pracovných skupín (politicko-vojenská, proti financovaniu ISIL, stabilizačná, proti zahraničným teroristickým bojovníkom a skupina na dekonštrukciu naratívu Dáišu). Hlavným komponentom Globálnej koalície je vojenská operácia, v ktorej pôsobí 27 krajín.

Vojenská sila samostatne nepostačuje na potlačenie terorizmu, a preto je potrebné zameriavať úsilie na prevenciu a na boj proti násilnému extrémizmu. Nárast teroristických aktivít celosvetovo a hrozby, ktoré predstavujú zahraniční teroristickí bojovníci, ktorí naďalej smerujú do konfliktných zón (hlavne Sýria a Irak), predstavujú najväčšiu výzvu. Niekoľko tisíc občanov EÚ sa zradikalizovalo a odišlo do bojových zón. Po ich návrate predstavujú zvýšené riziko uskutočnenia teroristických útokov.

Prevencia pred radikalizáciou týchto ľudí je najnáročnejšia práca, ktorá má viacero aspektov. Na národnej úrovni je to hlavne vymožitelnosť práva, právny štát, dostupné služby pre svojich občanov a možnosť nadobudnutia majetku. Toto je predpoklad, ktorý platí hlavne pre krajiny, ktoré patria medzi tzv. zlyhávajúce štáty. Ale veľká časť bojovníkov z Európy je z krajín, ktoré patria medzi bohaté, vysoko rozvinuté. Napriek tomu hrozby pretrvávajú. Tu je prevencia obzvlášť komplikovaná a bude si vyžadovať aktívnejšiu prácu v teréne s ohrozenými časťami spoločnosti a taktiež sprísnenie bezpečnostných opatrení, ktoré zatiaľ odmieta väčšinové obyvateľstvo s cieľom ponechať si všetky dosiahnuté slobody. To na druhej strane nahráva radikálnym elementom spoločnosti, ktoré poukazovaním na nedostatky a xenofóbnymi vyjadreniami prelamujú isté tabuizované témy, čím získavajú záujem verejnosti.

Súčasťou prevencie a boja proti násilnému extrémizmu je aj strategická komunikácia a boj s propagandou a dezinformáciami, prevencia a zabránenie odchodu teroristických bojovníkov do bojových zón, financovaniu teroristických organizácií a právna zodpovednosť v súlade s medzinárodným právom.

Práve terorizmus vo svojej podstate ide proti ľudským právam, tolerancii medzi ľuďmi a právnomu štátu. Najväčšou výzvou všetkých reštrikčných opatrení je, aby v rámci protiteroristických opatrení nedochádzalo k porušovaniu ľudských práv.

Popri vojenských, spravodajských, právnych opatreniach, prevencii a boji proti násilnému extrémizmu je potrebné, aby tieto boli ucelené v stratégii, ktorá by vytvorila predpoklad koordinovaného postupu v prípade teroristických útokov. Stratégia by mala obsahovať aj prípravu a budovanie odolnosti spoločnosti. Cieľom budovania odolnosti je nastaviť celý štátny systém tak, aby bol schopný odolať šokovým situáciám a zároveň aby sa z takýchto situácií vedel zotaviť rýchlo.

Súčasnou stratégiou budovania odolnosti by mala byť aj užšia spolupráca s verejnosťou, informovanie o aktuálnych teroristických hrozbách a ako rozoznať hrozby. Taktiež by mala zahŕňať plány pripravenosti v komunitách na lepšiu koordináciu civilného krízového manažmentu, mobilné aplikácie, prostredníctvom ktorých môže vláda, alebo bezpečnostné zložky posilať výstrahy. Pravidelný výcvik znie síce ako kliše, ale je to jeden z najefektívnejších nástrojov pripravenosti na teroristické útoky. Medzi krajiny, ktoré majú najlepšie vybudovanú stratégiu odolnosti proti teroristickým útokom, patria Izrael a Veľká Británia, čiže krajiny, ktoré majú historické skúsenosti s terorizmom.

A čo Slovensko?

V Slovenskej republike sa doteraz uskutočnil len jeden teroristický útok v roku 2011 v Košiciach, pri ktorom sa nikto nezranil. I keď sa jedná o ojedinelý útok v histórii našej republiky, zároveň je dôkazom, že proti takýmto útokom nie sme imúnni. V nadväznosti na teroristické útoky v Paríži z 13. 11. 2015, pristúpila SR k okamžitej realizácii dodatočných bezpečnostných opatrení, ako aj k zhodnoteniu stavu legislatívy tvoriacej národný rámec boja proti terorizmu a možnosti jej posilnenia. Legislatívny balík bol prijatý v NR SR v decembri 2015. V decembri tiež NR SR schválila vyslanie do 5 profesionálnych vojakov OS SR do operácie EUTM Mali, reagujúc tak na žiadosť Francúzska o asistenciu podľa článku 42.7 Zmluvy o EÚ. Popri už prijatomu balíku legislatívnych opatrení z decembra 2015 následne 17. 8. 2016 rozhodla vláda SR o začatí ratifikačného procesu k Dodatkovému protokolu k Dohovoru Rady Európy o predchádzaní terorizmu,

Popri už prijatom balíku legislatívnych opatrení z decembra 2015 následne 17. 8. 2016 rozhodla vláda SR o začatí ratifikačného procesu k Dodatkovému protokolu k Dohovoru Rady Európy o predchádzaní terorizmu, ktorý sa týka kriminalizácie aktivít súvisiacich s problematikou zahraničných teroristických bojovníkov.

V rámci predsedníctva SR v Rade EÚ (SK PRES) si vláda stanovila za cieľ v oblasti vnútornej bezpečnosti zefektívniť boj proti terorizmu spoločným koordinovaným prístupom členských štátov. V oblasti boja proti financovaniu terorizmu a boja proti daňovým únikom vyvíja SK PRES snahu o dosiahnutie pokroku pri hľadaní spoločných európskych riešení pri prijímaní účinných opatrení v boji proti financovaniu terorizmu. SK PRES tiež venuje pozornosť problematike zahraničných bojovníkov. SR má od roku 2005 Národný akčný plán boja proti terorizmu (v apríli 2015 aktualizovaný na 2015–2018) a od roku 2006 Koncepciu boja proti extrémizmu (v marci 2015 aktualizovaná na 2015–2019).

Fenomén zahraničných bojovníkov (foreign fighters) sa dotýka aj SR a nie je limitovaný výlučne na terorizmus (kde sa používa pojem foreign terrorist fighters/FTFs). Pojem foreign fighters je naopak spájaný s extrémizmom, radikalizmom aj separatizmom. Kým počet „odídenčov“ zo SR, ktorí sa zapojili do konfliktu na Blízkom východe na strane islamistických extrémistických či teroristických skupín je relatívne nízky, slovenskí dobrovoľníci prejavujú záujem a aj sa podieľajú na bojoch v Doneckej a Luhanskej oblasti na Ukrajine a de facto sú zahraničnými bojovníkmi, ktorí predstavujú bezpečnostné riziko a potrebu riešiť tento fenomén v širšom kontexte.

VI. INFORMAČNÁ VOJNA A PROPAGANDA

RASTISLAV KAČMÁR

ČO JE TO PROPAGANDA?

Propaganda je podľa encyklopédie Britannica „šírenie informácií (faktov, argumentov, klebiet, poloprávď alebo lží) za účelom ovplyvnenia verejnej mienky“. Encyklopédia uvádza, že ide o systematické úsilie o manipuláciu presvedčenia, postojov alebo konania ľudí.⁴⁶ Propaganda však nebola vždy chápaná negatívne: pôvod tohto slova je odvodený z latinského propagare, ktoré si osvojila katolícka cirkev, keď v roku 1622 založila Congregatio de Propaganda Fide, teda Kongregáciu pre propagáciu viery. Využívanie propagandy na politické účely, a to najmä nedemokratickými režimami, ako boli nacistické Nemecko či komunistický Sovietsky zväz, však nakoniec pojmu prinieslo negatívnu konotáciu. Nechválne známym priekopníkom v tejto oblasti sa stal minister pre ľudovú osvetu a propagandu Tretej ríše Joseph Goebbels, ktorý manipuláciu máš priviedol do dokonalosti. Ideológiu nacizmu a jeho vodcu Adolfa Hitlera propagoval prostredníctvom využívania plagátov, prejavov, filmov, či Olympijských hier až o správnosti zločineckej ideológie presvedčil (skoro) celý nemecký národ.

Propaganda sa už stáročia využíva vo vojenstve ako nástroj mobilizácie vlastného obyvateľstva a demoralizácie protivníka, jej cieľom sú vojaci aj civilisti. S nástupom moderných informačných a komunikačných technológií, internetu a sociálnych sietí sa v súvislosti využívaním propagandy hovorí o informačnej vojne, ktorá môže prebiehať bez ohľadu na existenciu tradičného ozbrojeného konfliktu. Propaganda systematicky a vedome využíva rôzne techniky manipulácie, vrátane klamstva, polopravdy, **logických podvrhov**, podmieneného reflexu, démonizácie protivníka, či rôznych foriem emocionálneho pôsobenia. Využívanie niektorých nástrojov manipulácie sa však neobmedzuje na politické ciele alebo dokonca podporu nedemokratických režimov, mnohé sú bežnou súčasťou marketingových kampaní a reklamy. Poznáme aj prípady, keď možno nasadenie propagandy považovať za všeobecne prospešné - ako napríklad pri mobilizácii spojeneckého obyvateľstva počas druhej svetovej vojny.

⁴⁶Lannes Smith, B. (2016) Propaganda In Encyclopaedia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/propaganda>, online [cit. 5.12.2016]

AKO FUNGUJE PROPAGANDA

Propaganda využíva rôzne druhy manipulačných techník. Najprimitívnejšou metódou je **klamstvo** (lož, dezinformácia, hoax), teda šírenie vymyslených nepravdivých informácií. Klamstvo môže mať podobu slovnú, ktorá však môže byť podporená falošným dokumentom, fotografiou, videom či zvukovou nahrávkou. Ako príklad klamstva môže posloužiť prípad fotografie, ktorá sa počas krízy na Ukrajine objavila na internete. Mala byť na nej vyobrazená márnica, kde údajne ukrajinská vláda ukrývala telá mŕtvych ukrajinských vojakov. V skutočnosti však išlo o staršiu fotografiu z márnice v mexickom meste Ciudad Juarez. Práve po anexii Krymu a rozpútaní bojov na Donbase sa ovplyvňovanie verejnej mienky prostredníctvom podobných falošných fotografií a videí stalo súčasťou informačnej vojny. Odhaľovanie sfalšovaného alebo vymysleného obsahu na internete sa stalo dôležitou súčasťou obrany voči propagande, najznámejším projektom je z tohto hľadiska portál StopFake.org, ktorý založili profesori a študenti Kyjevsko-mohyljanskej akadémie, jednej z najstarších univerzít vo východnej Európe.

Polopravda je tvrdenie, ktoré mieša pravdu a lož s cieľom zmiast' a oklamať prijímateľov informácie. Prvky pravdy dodávajú manipulátorovi a jeho tvrdeniu hodnovernosť, kým nepravdivá časť tvrdenia sa na vytvorenej dôvere takpovediac zvezie. Klamlivý efekt možno docieľiť aj zamlčaním podstatnej časti informácie, keď manipulátor s cieľom uviesť človeka do omylu vyberie iba tie prvky informácie, ktoré sa mu hodia. Podhodením zámerne vybraných faktov tak možno vnuknúť klamlivú myšlienku. Často stačí na uvedenie do omylu odprezentovať informácie nejednoznačne, aby si na základe nich prijímateľ informácie urobil nesprávny záver. Na semiačku pravdy tak môže skúsený manipulátor druhého presvedčiť o pravdivosti klamlivého tvrdenia.

Častou manipulačnou technikou je využívanie logických podvrhov. Príkladom je neexistujúca logická väzba medzi tvrdením a argumentmi. Manipulátor môže argumentovať pravdivými faktami, aby si získal dôveru svojho publika. Nakoniec však vysloví tvrdenie, ktoré s predloženými faktami logicky nesúvisí, no pri troche nepozornosti si človek môže toto tvrdenie osvojiť ako odôvodnené.

Na podobnom princípe fungujú aj nepravdivé zovšeobecnenia, keď sa z vybraných informácií urobí všeobecný záver, ktorým sa manipulátor snaží následne popísať omnoho komplikovanejšiu realitu.

Opakovanie je matkou múdrosti, no hovorí sa tiež, že stokrát opakovaná lož sa stáva pravdou. Opakovanie informácie, či už pravdivej alebo nepravdivej, je skutočne účinný spôsob ako človeka presvedčiť. Nie nadarmo vidíme vianočnú reklamu behom niekoľkých týždňov toľkokrát, že ju poznáme naspamäť. Stokrát sme počuli, že Európska únia nám zakazuje zakrivené uhorky, napriek tomu, že ide o nepravdivý mýtus. Opakovanie však nemusí byť len verbálne, propaganda pracuje s vizuálnymi symbolmi minimálne rovnako efektívne. S cieľom ovplyvňovať myslenie obyvateľstva rozsiahlo využívali svoje symboly napríklad hitlerovské Nemecko (hákový kríž) a komunistické režimy (kosák a kladivo).

Skúsený propagandista dokáže pracovať aj s **podmieneným reflexom**: Ak chce manipulátor voči niečomu alebo niekomu vytvoriť u daného publika určitú emóciu, vytvorí a bude vytrvalo opakovať spojenie s niečim alebo niekym vnímaným veľmi negatívne. Príkladom môže byť časté využívanie spojenia slov „pedofili a homosexuáli“ alebo „úchyláci a homosexuáli“ u pravicových extrémistov s cieľom preniesť silne negatívnu emóciu publika voči pedofilom alebo „úchylákom“ aj na skupinu homosexuálov. Naopak, spojením politika s obľúbenou celebritou (vyjadrením formálnej podpory, spoločnými fotografiami, podaním si rúk a podobne) možno u fanúšikov celebrity preniesť časť pozitívnej emócie aj na politika, ktorý môže byť pre priateľstvo s celebritou pre konkrétne publikum prijateľnejší.

Najmä v nedemokratických štátoch sa snaha o pozitívne vyobrazenie politika môže premeniť v **kult osobnosti**. Cieľom idealizácie je ukázať osobu v neúmerne pozitívnom svetle ako veľkého, silného, nebojácného, obľúbeného jedinca, často ako hrdinu či dokonca záchrancu ľudu. V závislosti od kultúrneho a informačného prostredia môže takáto manipulácia jedno publikum sfanatizovať v prospech daného politika-vodcu, kým pre iné publikum je skôr zdrojom posmechu. Dnes je kult osobnosti budovaný napríklad v Severnej Kórei, no ako najznámejší protagonisti sa do histórie kultu osobnosti zapísali najmä Hitler, Lenin, či Stalin. Jemnejšou formou manipulácie je vytváranie obrazu politika ako človeka z ľudu, jedného z nás. Môže sa tým snažiť vytvoriť u svojich podporovateľov dojem blízkosti, navodiť stotožnenie sa a získať tak podporu (mnohí ľudia majú tendenciu prijímať to, čo im je podobné a odmietať cudzie, nepoznané).

Cieľom propagandy môže byť **démonizácia skupiny** (etnickej, náboženskej, profesijnej, triednej a podobne) prostredníctvom obviňovania, vyvolávania nenávisťi a prehlbovania stereotypov. Za týmto účelom sa využíva zovšeobecňovanie prostredníctvom poukázania na negatívne príklady (či už skutočné alebo vymyslené) vybraných členov takejto skupiny. Takto môžu byť Židia vykresľovaní ako bohatí podvodníci, Rómovia ako zneužívatelia sociálneho systému, moslimovia ako násilníci, novinári ako platení klamári. Ktokoľvek môže byť nespravodlivo obvinený len na základe príslušnosti k určitej skupine, hoci sám sa ničoho zlého nedopustil. V nedemokratických režimoch sú mu na základe toho upierané jeho ľudské a občianske práva, dokonca právo na život. Najstrašnejším dôsledkom vyvolávania nenávisťnej propagandy voči skupine je genocída, teda systematické vyvražďovanie národa alebo etnickej skupiny (príkladmi sú napríklad Holokaust, genocída v Rwande či v Bosne). Démonizácia skupiny umožňuje propagandistovi vyhraniť sa voči niekomu voči komu sa dá bojovať (nepriateľovi), vytvoriť tým pocit spolupatričnosti a odpútať pozornosť od podstatných problémov, prípadne zodpovednosť hodiť na druhého.

Podobne fungujú **osobné útoky** voči jednotlivcovi, s ktorým manipulátor nedokáže viesť diskusiu vecne alebo nemá dostatočne dobré argumenty. V snahe presvedčiť publikum tak namiesto vecnej argumentácie svojho protivníka očierňuje, obviňuje, zosmiešňuje. Inak povedané, kto nemá argumenty, vystupuje agresívne. Takýmto spôsobom manipulátor odpútava pozornosť publika, ako to často môžeme vidieť pri politických diskusiách.

Propaganda využíva aj **manipuláciu cez emócie**. Eufóriu možno navodiť napríklad veľkými zhromaždeniami, aké sa konali napríklad na Pasienkoch v časoch mečiarizmu v 90. rokoch 20. storočia. Propaganda vtedy šikovne pracuje so skupinovým inštinktom, ilúziou priateľstva a pocitom spolupatričnosti.

Manipulátor si podporu môže získať aj navodením presvedčenia, že je v záujme jeho obecnstva sa k nemu pridať, pretože bude na strane víťaza. Viera vo víťazstvo je silným motivačným faktorom, nikto nechce byť na strane porazených. Príkladom takéhoto postupu môže byť manipulácia prieskumov verejnej mienky v snahe vykresliť obraz úspechu podporeného mienkou ľudí. Naopak, mimoriadne silným nástrojom manipulácie je vyvolanie negatívnej emócie – strachu, úzkosti, paniky, pocitu ohrozenia, nenávisťi.

Cieľom tejto emócie môže byť skupina spoločnosti, iný národ alebo štát, respektíve inak definovaný fiktívny vnútorný alebo vonkajší nepriateľ. Ilúzia nepriateľa manipulátorovi umožní zdôvodniť jeho konanie, jeho vládu, porušenie demokratických princípov či izoláciu v medzinárodnom prostredí. Napríklad vpád sovietskych vojsk do Československa v roku 1968 komunistický režim zdôvodnil tým, že sa pripravoval fašistický prevrat, ktorému bolo potrebné zabrániť.

PROPAGANDA DNES

Po vypuknutí krízy na Ukrajine sa západný svet ocitol v prostredí informačnej vojny s **Ruskom** ako hlavným medzinárodným oponentom, ktorý využíva propagandu voči vlastnému aj zahraničnému publiku. Štúdia GLOBSEC uvádza, že jej cieľom je postupné rozloženie európskych inštitúcií a bezpečnostnej architektúry, vrátane Európskej únie (EÚ) a Severoatlantickej aliancie (NATO). „Rusku sa podarilo zneužiť naše zraniteľné miesta, pretože chápe a umne využíva silu internetu. Revolúcia v komunikačných technológiách, decentralizácia informačných tokov a vysoké pokrytie internetom Rusku umožnilo obísť tradičné médiá a priamo pôsobiť na verejnú mienku v krajinách (svojho) záujmu. V období medzi rokmi 2014 a 2015, teda po násilnom zabratí ukrajinského územia a neskôr počas migračnej krízy, vzniklo množstvo propagandistických facebookových stránok v miestnych jazykoch. Profesionálni alebo skutočne presvedčení trollovia znefunkčnili internetové diskusie záplavou komentárov a emotívneho vizuálneho obsahu.“⁴⁷

Ben Nimmo zosumarioval súčasný ruský naratív nasledovne: „Spojené štáty vždy využívali NATO a európske štáty ako nástroj na dosahovanie svojich vlastných zahraničnopolitických cieľov. Keď sa Sovietsky zväz rozpadol, USA sa zachovali ako víťaziaci agresor, pokúšajúc sa vyformovať si svet, v ktorom by plnili úlohu jediného mocenského rozhodcu. Ako súčasť tohto plánu podporovali separatistov na Kaukaze s cieľom rozložiť Rusko, a včlenili štáty strednej a východnej Európy do NATO v snahe Rusko obklúčiť, porušujúc tak sľub daný prezidentovi Gorbačovovi. Keď sa k moci dostal Putin, postavil sa proti snahám USA o svetovú dominanciu a stal sa tak ich hlavnou prekážkou.

⁴⁷ Nič, M. – Šuplata, M. (2016). *Russia's Information War in Central Europe: New trends and counter-measures*, http://www.cepolicy.org/sites/cepolicy.org/files/attachments/russias_information_war_in_central_europe.pdf, online [cit. 7.12.2016]

USA sa ho preto pokúsili zničiť osobnými útokmi a zadržívaním Ruska prostredníctvom vybudovania protiraketového štítu v strednej a východnej Európe, ako aj tlakom na postsovietske štáty, ako Gruzínsko a Ukrajina, aby sa usilovali o členstvo v NATO. USA boli v tomto procese podporované Európskou úniou, ktorá používala svoj program Východného partnerstva na vytlačanie členov SNŠ z orbity Moskvy. V rámci EÚ na túto politiku tlačili nové členské štáty zo strednej a východnej Európy, ktoré sú hystericky rusofóbne. NATO a EÚ chceli donútiť Ukrajinu, aby sa obrátila smerom k Západu. Postavili ju preto pred voľbu „buď-alebo“ – vstúpiť do NATO a zóny voľného obchodu Európskej únie – alebo zotrvať na ruskej orbite. Keď prezident Janukovyč odmietol ich tlak, neonacisti v Kyjeve vykonali násilný prevrat a začali útočiť na rusky hovoriace obyvateľstvo na východnej Ukrajine. V rovnakom čase NATO plánovalo umiestniť svoje lode na Krym. Rusko preto nemalo na výber a zasiahlo s cieľom ochrany svojich ľudí, a rusky hovoriace obyvateľstvo na východe povstalo proti kyjevskej junte, brániac svoje životy a jazyk.⁴⁸

Ako píše tento autor, ide o jednoduchý ale účinný príbeh boja zloduha (USA) s hrdinom (Putin), ktorým možno vysvetliť alebo ospravedlniť jednotlivé dejinné udalosti.

A čo Slovensko?

Internetový portál **antipropaganda.sk** píše, že „propaganda ničí našu budúcnosť ako prosperujúcej demokratickej spoločnosti založenej na právnom štáte a rešpekte k ľudským právam. Jej cieľom nie je presvedčiť občana o konkrétnej pravde, ale vyvolať v ňom nedôveru voči všetkým a všetkému, a v konečnom dôsledku ho spraviť ľahostajným voči daniu okolo seba. Využíva kombináciu pravdy, polopravdy a klamstva, aby nás zmiatla a rozdelila. Jej konečným cieľom je zabrániť, aby sme prijímali suverénne rozhodnutia.“ S cieľom obmedziť vplyv propagandy web spracúva a zverejňuje faktografické vyvracanie mýtov, ktoré sú chrbtovou kosťou vyššie uvedeného ruského naratívu.⁴⁹ Do boja s propagandou sa pustili viaceré iniciatívy, vrátane webstránky **konspiratori.sk**, ktorej cieľom je spracovávať a aktualizovať zoznam webstránok, ktoré šíria konšpiračné teórie a dezinformácie. Cieľom je poukázať na ich činnosť a motivovať spoločensky zodpovedné firmy, ktoré nechcú byť spájané so šírením propagandy, aby na týchto stránkach neinzerovali. Tým možno znížiť príjem konšpiračných webov k príjmom z reklamy.

⁴⁸ Nič, M. – Šuplata, M. (2016). *Russia's Information War in Central Europe: New trends and counter-measures*, http://www.cepolicy.org/sites/cepolicy.org/files/attachments/russias_information_war_in_central_europe.pdf, online [cit. 7.12.2016]

⁴⁹ Antipropaganda.sk. (2015). *Mýty*, <http://antipropaganda.sk/myty/>, online [cit. 8.12.2016]

Facebookové stránky **„Dezinformácie Hoaxy Propaganda“** a **„Slobodný vysierač“** sa venujú odhaľovaniu dezinformácií a hoaxov, ktoré majú charakter politickej propagandy. Súčasťou boja s propagandou je však aj humor. Od roku 2014 vzniklo viacero projektov, ktoré si z tejto propagandy robia srandu, typickým príkladom je facebooková stránka **„Prečo ľuďom hrabe“**. Využívanie propagandy v slovenskom prostredí pravidelne sledujú aj mnohé tradičné médiá vrátane verejnoprávnej RTVS.

VII. MEDZINÁRODNÉ ORGANIZÁCIE A BEZPEČNOSŤ – EURÓPSKA ÚNIA

MONIKA MASARIKOVÁ

EÚ A BEZPEČNOSŤ

Európska únia vznikla ako projekt, ktorý bol pôvodne zameraný primárne na ekonomické aspekty spolupráce. Napriek tomu dnes pokrýva široké spektrum oblastí, vrátane bezpečnosti a obrany. EÚ dnes pôsobí v sedemnástich civilných misiách a bojových operáciách v Európe, Ázii a v Afrike, a disponuje pomerne širokým inštitucionálnym rámcom spolupráce. Spočiatku zaznávaná oblasť viac ako dve dekády od svojho vzniku začína priťahovať aj pozornosť médií, najmä v dôsledku aktuálneho vývoja bezpečnostnej situácie doma aj vo svete, a v dôsledku nových hrozieb, ktorým spoločne čelia štáty európskej dvadsaťosmičky.

ZAČIATKY BUDOVANIA BEZPEČNOSTNEJ SPOLUPRÁCE

Počiatky Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky (SZBP), ktorá vytvára rámec pre realizáciu všetkých aktivít, či už užšie alebo širšie spätých s bezpečnosťou a obranou, siahajú do roku 1993, kedy vstúpila do platnosti Maastrichtská zmluva. Tá vytvorila trojpilierovú štruktúru Európskej únie, pričom práve druhý pilier pokrýval oblasť zahraničnej politiky a vojenských záležitostí. Tento pilier zahŕňal všetky aspekty zahraničnej a bezpečnostnej politiky členských krajín, vrátane obrannej politiky, od členských krajín vyžadoval súlad politik na národnej úrovni s postojom celej EÚ a krajinám umožňoval vyčleniť finančné prostriedky na rozvoj nového nástroja zahraničnej politiky - jednotnej akcie. V roku 1997 sa prijatím Amsterdamskej zmluvy k SZBP pridal nový nástroj - funkcia Vysokého predstaviteľa EÚ pre SZBP, ktorý sa stal zároveň aj generálnym tajomníkom EÚ, a symbolizoval „meno a tvár“ EÚ smerom k partnerom.

Napriek tomu, že EÚ mala k dispozícii nástroje na prehlbovanie spolupráce v oblasti zahraničnej politiky, nevyužívala ich potenciál. Až kríza v Juhoslávii v deväťdesiatych rokoch a neschopnosť či nevôľa zastaviť krviprelievania vo svojom najbližšom susedstve bez asistencie NATO, prinútili európskych lídrov začať reálne diskutovať o spôsobilostiach EÚ. Na bilaterálnom francúzsko-britskom summite v roku 1998 v Saint Malo sa britský premiér Tony Blair a francúzsky prezident Jacques Chirac dohodli, že Európska únia musí byť v pozícii „platného hráča na medzinárodnej scéne“. A preto musí Únia byť „schopná samostatnej akcie zastrešenej spoľahlivou vojenskou silou“⁵⁰. Ich dohoda predstavovala nový impulz pre spoluprácu. Nasledujúce rokovania Európskej rady, na ktorej sa pravidelne stretávajú predsedovia vlád a hlavy štátov členských krajín EÚ, posúvali vpred inštitucionálnu spoluprácu. Postupne vytvorili rozhodovacie a schvaľovacie mechanizmy a nové nástroje výkonu bezpečnostnej a zahraničnej politiky a schválili strategický a legislatívny rámec pre jej fungovanie.

Ako prví prijali predsedovia vlád a hlavy štátov v roku 1999 v Kolíne deklaráciu, ktorá volala po rozvoji vojenských spôsobilostí EÚ tak, ako boli definované v Maastrichtskej zmluve. Mali umožniť plniť Petersburské úlohy :⁵¹

- humanitárne a záchranné úlohy,
- udržiavanie mieru,
- úlohy ozbrojených síl v manažovaní kríz, vrátane operácií na nastolenie mieru.⁵²

V tom istom roku si na stretnutí v Helsinkách EÚ určila aj vojenský cieľ, tzv. Hlavné ciele výstavby síl z Helsínk⁵³ - do roku 2003 mala byť EÚ schopná do šiestich dní nasadiť a udržať sily o veľkosti 15 brigád alebo 50-60 000 osôb plniacich Petersburské úlohy. V roku 2000 Európska rada doplnila vojenské ciele o civilné. Štáty sa zhodli, že EÚ musí byť schopná nasadiť tiež do 5 000 policajtov do operácií krízového manažment, ktorí budú vykonávať policajné úlohy, posilňovať vymožitelnosť práva, posilňovať civilnú administratívu a zabezpečovať ochranu civilistov, pričom tisíc z nich musí byť možné nasadiť do tridsiatich dní.⁵⁴

⁵⁰Saint Malo Declaration, 1998, <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/French-British%20Summit%20Declaration,%20Saint-Malo,%201998%20-%20EN.pdf>, online [cit. 15.11.2016]

⁵¹Petersburské úlohy predstavujú zoznam vojenských úloh, ktoré vypracovala rada Západoeurópskej únie (ZEÚ) v hoteli Petersburg v Bonne na konci júna 1992. Na schôdzke sa rokovalo o zriadení spoločnej obrannej stratégie v rámci ZEÚ. V súvislosti so začleňovaním ZEÚ do EÚ ich Európska únia prevzala do Amsterdamskej zmluvy v roku 1997, dodatočne boli zakotvené v článku 17 Zmluvy o Európskej únii a stali sa pevnou súčasťou EBOP.

⁵²Cologne European Council Conclusions, 1999, <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Cologne%20European%20Council%20-%20Annex%20of%20the%20Presidency%20conclusions.pdf>, online [cit. 15.11.2016]

⁵³Helsinki European Council Conclusions, 1999. http://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm, online [cit. 16.11.2016]

⁵⁴Santa Maria de Feira European Council Conclusions, 2000, http://www.europarl.europa.eu/summits/fei1_en.htm, online [cit. 16.11.2016]

V roku 2002 v Kodani členské krajiny uzavreli dohodu známu ako Berlin Plus. Komplexný balíček dohôd umožnil EÚ využiť niektoré vojenské prvky NATO za účelom podnikania vlastných mierových operácií.

Mechanizmus sa osvedčil už v roku 2003 počas prvej vojenskej operácie EÚ v Macedónsku, počas ktorej EÚ využívala kapacity aj velenie NATO. Naopak, druhá bojová operácia ARTEMIS v Demokratickej republike Kongo upozornila na slabé stránky dohody. Tou je potreba súhlasu všetkých členov NATO s poskytnutím prostriedkov v prospech EÚ. Operácia začala s päťmesačným omeškaním kvôli tureckému váhaniu.

Na stretnutí v Le Toquet v roku 2003 uzrel svetlo sveta koncept Bojových skupín EÚ (EU BG) navrhnutý Veľkou Britániou a Francúzskom⁵⁵. Nepermanentné bojové zoskupenia o veľkosti 1 500 osôb mali byť od roku 2007 nasaditeľné do dvoch týždňov. Ku formácii bojovej skupiny mohlo dôjsť tromi spôsobmi. Jednotlivé krajiny mohli vytvoriť svoju vlastnú národnú bojovú skupinu. Väčšie krajiny s rozvinutejšími spôsobilosťami sa tiež mohli stať vedúcou krajinou v rámci bojovej skupiny, ktorej vybrané spôsobilosti, prostriedky, či personál by doplnili menšie krajiny. V treťom prípade mohlo ísť o vytvorenie bojovej skupiny tvorenej viacerými krajinami s plnohodnotnou účasťou. Plán na budovanie Bojových skupín EÚ posunuli vpred hlavy štátov a vlád európskeho spoločenstva v roku 2004 ako súčasť nového Hlavného cieľa výstavby síl do roku 2010⁵⁶.

V roku 2003 došlo aj ku prijatiu Európskej bezpečnostnej stratégie (EBS)⁵⁷, ktorá na viac ako dekádu - až do roku 2016 - predstavovala hlavný koncepčný a strategický dokument pre európsku bezpečnostnú a obrannú politiku. Na štrnástich stranách rámcovala bezpečnostné prostredie a hrozby, ktorým čelila Európa a definovala strategické ciele pre zachovanie bezpečnosti, ktorú považuje za predpoklad rozvoja v ďalších oblastiach. Na základe tých potom odvodzovala implikácie pre oblasť bezpečnostnej a obrannej politiky.

⁵⁵Declaration on Strengthening European Cooperation in Security and Defence. 2003, <http://ec.europa.eu/dorie/fileDownload.do?sessionId=IbPNTk1G52mDpQsILFk2vY9Y79K2QKDZ8MrMj1GGjysB-zzj7cLbc!-750017855?docId=125359&cardId=125359>, online [cit. 20.11.2016]

⁵⁶Helsinki European Council. Headline Goal 2010, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/2010%20Headline%20Goal.pdf>, online [cit. 20.11.2016]

⁵⁷Európska bezpečnostná stratégia: Bezpečná Európa v lepšom svete, 2003, https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC7809568SKC.pdf, online [cit. 20.11.2016]

S ohľadom na vtedajšie bezpečnostné prostredie stratégia považovala rozsiahlu agresiu voči niektorému zo svojich členov za nepravdepodobnú. Európa podľa nej naopak čelila novým hrozbám, ktoré sú rozmanitejšie, menej viditeľné a ťažko predpovedateľné. Radila medzi ne najmä terorizmus, šírenie zbraní hromadného ničenia, regionálne konflikty, zlyhávajúce štáty a organizovaný zločin. V záujme zachovania bezpečnosti a ochrany hodnôt, mala podľa stratégie Európska únia aktívne reagovať na dané hrozby, budovať stabilitu a podporovať dobré spravovanie štátov v susedstve EÚ a podporovať svetový poriadok založený na účinnom multilateralizme. Konsenzus, ktorý bol nevyhnutný na prijatie stratégie, sa podpísal aj pod vágnosť celej stratégie, ktorá nemohla navrhnúť odvážnejšie zmeny štruktúry, či konkrétnejšie záväzky pre členské štáty. Na jednej strane tak síce jasne formulovala ambíciu EÚ byť plnohodnotným aktérom v oblasti medzinárodnej politiky. Na druhej strane však nezabezpečila, aby sa krajiny ľahšie zhodli na riešení prípadnej krízovej situácie. Samotná stratégia tiež nedokázala jasne pomenovať, za akých podmienok by bolo na mieste použiť vojenskú silu.

Osobitne problematickou časťou EBS bola taktiež absencia adekvátnych zdrojov potrebných na napĺňanie cieľov stratégie. Hrozby, ktoré sa v stratégii spomínali, totiž vyžadovali aj diplomatické, policajné, súdne, či colné nástroje, ktoré nespádali do kompetencie SBOP.

Posledné markantné zmeny v oblasti bezpečnostnej a obrannej politiky EÚ priniesla Lisabonská zmluva⁵⁸, ktorú podpísalo dvadsaťsedem lídrov v roku 2007, a ktorá vstúpila do platnosti v roku 2009. Nielenže zmenila názov dovtedajšej Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky na Spoločnú bezpečnostnú a obrannú politiku, ale zabezpečila najmä vyššiu prioritizáciu oblasti obrany a bezpečnosti.

Podľa novej zmluvy medzi civilné a vojenské úlohy EÚ, známe ako Petersburgské úlohy, majú patriť:

- spoločné operácie odzbrojovania,
- humanitárne a záchranné misie,
- misie vojenského poradenstva a vojenskej pomoci,
- misie na predchádzanie konfliktom a na udržiavanie mieru,
- misie bojových síl v rámci krízového manažmentu vrátane misií na opätovné

⁵⁸Lisabonská zmluva, resp. Zmluva o Európskej únii 2012/C 326/01, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:12012M/TXT>, online [cit. 20.11.2016]

nastolenie mieru a stabilizačných operácií po ukončení konfliktu.

Všetky tieto misie môžu prispievať k boju proti terorizmu, vrátane podpory tretích krajín v boji proti terorizmu na ich územiach⁵⁹.

Zmluva tiež zavádza klauzulu vzájomnej pomoci. V prípade, že sa členský štát stane obeťou ozbrojenej agresie na svojom území, ostatné členské krajiny sú povinné mu pomôcť a podporiť ho všetkými dostupnými prostriedkami v súlade s Chartou OSN. Zdôrazňuje však, že základom kolektívnej obrany pre členské krajiny, ktoré sú jej členmi, naďalej zostáva NATO⁶⁰.

Klauzula vzájomnej solidarity zas zaistovala, že ak sa niektorý členský štát EÚ stane objektom teroristického útoku alebo obeťou prírodnej katastrofy alebo katastrofy spôsobenej ľudskou činnosťou, Únia a jej členské štáty konajú spoločne v duchu solidarity. Únia zmobilizuje všetky nástroje, ktoré má k dispozícii vrátane vojenských prostriedkov poskytnutých členskými štátmi, aby zabránila teroristickej hrozbe na území členských štátov, chránila demokratické inštitúcie a civilné obyvateľstvo pred prípadným teroristickým útokom, pomohla členskému štátu na jeho území na žiadosť jeho politických predstaviteľov v prípade teroristického útoku, alebo aby pomohla členskému štátu na jeho území na žiadosť jeho politických predstaviteľov v prípade prírodnej katastrofy alebo katastrofy spôsobenej ľudskou činnosťou.

Flexibilitu aj záber SBOP rozšírili tiež provízie Lisabonskej zmluvy, ktoré Európskej rade umožnili poveriť skupinu členských štátov v rámci únie vykonaním určitej úlohy s cieľom zachovať hodnoty Únie a slúžiť jej záujmom, či nový mechanizmus stálej štruktúrovanej spolupráce, ktorý umožňuje členským štátom s lepšími vojenskými spôsobilosťami preberať navzájom väčšie záväzky s cieľom plniť náročnejšie misie⁶¹.

⁵⁹Ibid, čl.43.

⁶⁰Ibid, čl.42.

⁶¹Lisabonská zmluva, resp. Zmluva o Európskej únii 2012/C 326/01, článok 42, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:12012M/TXT>, online [cit. 22.11.2016]

„BUDÍČEK“ PRE EURÓPU

Pomerne ambiciózne kroky Európskej únie pri budovaní mechanizmov a vojenských či civilných spôsobilostí postupne ubrali na intenzite a problematika bezpečnosti a obrany nenápadne ustúpila do úzadia v prospech ekonomických tém. Na program sa opätovne dostala až v decembri 2013, v predvečer krízy na Ukrajine a anexie Krymu, ktorá zásadným spôsobom prekreslila bezpečnostnú mapu Európy.

Podľa vtedy ešte platnej Európskej bezpečnostnej stratégie pritom mala byť rozsiahla agresia voči niektorému členskému štátu nepravdepodobná a Rusko malo byť podľa stratégie významným faktorom bezpečnosti a prosperity Európy a stratégia odporúčala s ním prehlbovať vzťahy.

Lídri poverili vysokú predstaviteľku Únie pre zahraničné veci vypracovaním novej globálnej stratégie pre EÚ do júna 2016. Tá mala reflektovať zmeny bezpečnostného prostredia, ku ktorým došlo v posledných rokoch, nanovo definovať zoznam bezpečnostných hrozieb EÚ a prehodnotiť strategické partnerstvá EÚ, pretože dokument z roku 2003 už viac neposkytoval adekvátny rámec pre bezpečnostnú a obrannú politiku.

Dlho očakávanú Globálnu stratégiu Európskej únie pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku⁶² vysoká predstaviteľka následne prezentovala len pár dní po referende Veľkej Británie za vystúpenie z Európskej únie. Nová a oveľa pesimistickejšia stratégia na rozdiel od jej predchodkyne spred 13 rokov pomerne jasne formuluje nielen zásady spoločnej bezpečnostnej politiky EÚ a priority, ale po prvýkrát pomenúva aj to, akými nástrojmi by sa Európska únia mala dopracovať k napĺňaniu jednotlivých priorít. Zároveň reaguje na aktuálny stav bezpečnostného prostredia Európskej únie v čase predstavenia dokumentu – „na menej stabilné a viac nebezpečné susedstvo“ a „na prebiehajúce krízy doma aj v zahraničí, ktoré ovplyvňujú život obyvateľov“.

Medzi priority podľa stratégie patrí bezpečnosť únie, pričom spomína posilnenie vojenských kapacít EÚ a jej väčšiu autonómnosť pri zabezpečovaní svojej ochrany. Vyzdvihuje aj boj proti terorizmu, spoluprácu tajných služieb, kybernetickú, energetickú bezpečnosť a lepšiu strategickú komunikáciu.

⁶²Global Strategy for the EU's Foreign and Security Policy. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe, 2016. https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/eugs_review_web.pdf, online [cit. 22.11.2016]

Ďalšou prioritou je odolnosť únie na východe a juhu, dokument sa zameriava hlavne na susedskú politiku, rozširovanie EÚ a na efektívnejšiu migračnú politiku. Integrovaný prístup ku konfliktom a krízam má znamenať komplexnejší prístup v krízových oblastiach, širšie spektrum nástrojov. Kooperatívne regionálne usporiadanie vyzdvihuje európsky bezpečnostný poriadok, ktorý bol podľa stratégie explicitne porušený zo strany Ruska. Taktiež hovorí o spolupráci aj s inými regionálnymi a subregionálnymi organizáciami pôsobiacimi na Blízkom východe, v Afrike alebo vo východnej Ázii. Zdôrazňuje sa i spolupráca s Arktickou radou a prehĺbenie transatlantických vzťahov. Poslednou piatou prioritou je globálne riadenie pre 21. storočie, podľa ktorého sa EÚ spolu s ďalšími organizáciami, štátnymi a neštátnymi aktérmi zaviazuje, že bude realizovať globálne riadenie založené na princípoch medzinárodného práva, ktoré garantuje ľudské práva, udržateľný rozvoj a prístup k zdrojom, pričom cieľom tohto riadenia nie je iba zabezpečiť, ale aj reformovať súčasný systém.

Ďalšia časť stratégie s príznačným názvom „od vízie k činom“ ďalej objasňuje, že EÚ musí byť dôveryhodná, tým, že bude mať dostatočné spôsobilosti, reagujúca, tým, že reálne zlepší existujúci procedurálny aj finančný rámec spolupráce, a napokon musí vynakladať spoločné úsilie, aj v nových oblastiach, ako v oblasti energetickej, kultúrnej a ekonomickej diplomacie.

Kľúčové však bolo, že dokument sa zaviazal okamžite pristúpiť k implementácii provízií stratégie a zároveň prisľúbil pravidelnú aktualizáciu stratégie, čím sa mala vyhnúť zastaraniu. Posledné týždne roka 2016 zároveň aj prinášajú konkrétne výstupy, ktoré dokazujú serióznosť tohto záväzku.

BEZPEČNOSTNÁ SPOLUPRÁCA 2.0

Paralelne s predstavením novej Globálnej stratégie Európskej únie pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku prebehlo aj referendum vo Veľkej Británii, a odmietavý postoj obyvateľov Británie voči Európskej únii naštartoval viaceré procesy, ktoré sa priamo alebo nepriamo podpísali pod ďalšie napredovanie Spoločnej a bezpečnostnej politiky EÚ.

Veľká Británia, ktorá bola dovtedy známa svojim zdržanlivým až negatívnym postojom k otázke budovania vojenských spôsobilostí EÚ, zrazu prestala byť brzdou prehlbovania spolupráce. Referendum zároveň vyslalo silný signál smerom k Bruselu o zraniteľnosti Európskej únie a potrebe prehodnotenia svojich politík. Na nasledujúcom neformálnom stretnutí Európskej rady v septembri 2016 preto európski lídri naformulovali súbor cieľov, ktoré majú zabezpečiť, aby obyvatelia Európskej únie znovu nadobudli pocit, že EÚ má kontrolu nad svojimi hranicami, chráni obyvateľov pred vnútornými hrozbami a terorizmom, disponuje silnou bezpečnostnou a obrannou politikou, poskytuje dostatok príležitostí pre mladých Európanov a podporuje jednotný trh.

Najmä v oblasti bezpečnosti a obrany sa očakávali ambiciózne ciele, pretože v týždňoch pred septembrovým summitom sa objavili viaceré politické iniciatívy, napríklad spoločný francúzsko-nemecký návrh na vybudovanie nového spoločného veliteľstva, na zvýšenie vojenskej pripravenosti síl rýchlej reakcie, na zintenzívnenie spoločného plánovania a na vytvorenia jednotného obranného fondu na podporu vojenského výskumu a nákupu niektorých vojenských zariadení. K týmto myšlienkam sa o pár dní neskôr prihlásil aj predseda Európskej komisie Jean-Paul Juncker.

Napokon sa tak nestalo a Bratislavská deklarácia⁶³ zo stretnutia konštatovala len potrebu posilnenia spolupráce EÚ v oblasti vonkajšej bezpečnosti a obrany s tým, že ďalšie opatrenia na posilnenie vonkajšej bezpečnosti a obranyschopnosti únie a zlepšenie spolupráce budú predložené na decembrovej Európskej rade.

Pár opatrení spomínala už samotná Bratislavská deklarácia, napríklad urýchlenú realizáciu Európskej pohraničnej a pobrežnej stráže – iniciatívy, ktorú Európska komisia navrhla ešte v decembri 2015, či posilnenú výmenu informácií a vybudovanie systému ETIAS, ktorý by mal slúžiť na evidenciu vstupov na územie a registráciu v členských štátoch EÚ. Dokument avizuje návrhy, ktoré majú umožniť lepšie využitie provízií zo zakladateľských zmlúv, čo pri rôznych príležitostiach vysoká predstaviteľka Únie pre zahraničné veci viackrát prízvukovala.

Na najbližšom stretnutí Európskej rady 15.-16. decembra 2016 budú lídri prijímať Implementačný plán Globálnej stratégie EÚ pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku a Európsky akčný plán pre obranu, ktoré spolu so spoločnou deklaráciou NATO a EÚ, prijatou počas júlového summitu Severoatlantickej aliancie vo Varšave predstavujú základné strategické piliere európskej bezpečnosti a obrany. A aké sú hlavné problémy, s ktorými sa spomínané

dokumenty budú musieť vysporiadať a ktoré budú musieť adresovať?

V prvom rade sa jedná o rozvoj spôsobilostí. Napriek tomu, že Európska únia disponuje množstvom zmluvných provízií, ktoré aspoň na papieri garantujú viaceré civilné aj vojenské spôsobilosti, prax ukazuje opak. Mnohé z nich EÚ totiž vôbec nevyužíva, ako napríklad Bojové skupiny EÚ, ktoré sú v pohotovosti desať rokov bez nasadenia, alebo mechanizmus stálej štruktúrovanej spolupráce, ktorú od roku 2009 nijaká krajina nevyužila. Niekedy je takáto zdržanlivosť výsledkom odlišného strategického vnímania, ktoré prirodzene panuje medzi tak rôznorodou skupinou krajín, aké tvoria Európsku úniu. Odlišne vníma bezpečnostné hrozby napríklad južné Taliansko, ktoré zamestnáva masovú ilegálnu migráciu z Afriky, a odlišne ich vníma severovýchodné Pobaltie, ktoré sa obáva interferencie Ruska. Inokedy je ale tiež výsledkom vysokej finančnej záťaže, ktorú so sebou aktivity v oblasti integrácie bezpečnosti a obrany prinášajú. Aktuálne platný mechanizmus Atény, cez ktorý krajiny financujú vysielanie vojakov v bojových alebo civilných misiách, pokrýva približne iba desatinu nákladov, ktoré krajine vznikajú v súvislosti s nasadením ozbrojených síl.

Európska únia ako celok nasleduje hneď za USA v množstve financií, ktoré vyčleňuje na obranu. V roku 2015 USA investovalo do obrany približne dvakrát toľko, ako Európska únia. Vďaka rozdrobenosti prostriedkov medzi národné štáty však postráda viaceré strategické spôsobilosti ako napríklad dopĺňanie paliva počas letu alebo získavanie spravodajských informácií zo strategického územia, ktorými disponuje USA. Naposledy odhalil nedostatkové spôsobilosti, ktoré chýbajú pri plnohodnotnom vedení operácie či misie, konflikt v Líbyi. Bez poskytnutia týchto kľúčových spôsobilostí zo strany Washingtonu by iniciatíva európskych štátov ostala len v teoretickej rovine.

Členské krajiny EÚ tiež neuvážene dlhodobo znižujú svoje rozpočty. Pokles za poslednú dekádu predstavuje 12%. Pokles pritom nebol kompenzovaný vyššou integráciou, naopak, často dochádzalo k duplicitám, nedostatku interoperability, prehlbovaniu zaostávania technológií.

A čo Slovensko?

Podľa Zmluvy o Európskej únii známej aj ako Lisabonská zmluva, všetky rozhodnutia v rámci Spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky prijíma EÚ jednohlasne, aj Slovensko preto ako člen Európskej únie môže výrazne formovať ďalšie smerovanie integrácie EÚ aj v oblasti bezpečnosti a obrany, či už pozitívne, alebo negatívne, keďže jeho hlas má rovnakú váhu ako hlas ostatných členských krajín. Lisabonská zmluva však zároveň dáva členským krajinám možnosť zdržať sa hlasovania a tým neblokovať prijatie rozhodnutia. V takom prípade nie je člen povinný uplatňovať rozhodnutie, no akceptuje, že rozhodnutie je pre Úniu záväzné.

V súvislosti s avizovanou diskusiou na decembrovej Európskej rade a prijímaním implementačného plánu novej stratégie EÚ a obranného akčného plánu možno predpokladať súhlasné stanovisko premiéra Róberta Fica, ktorý bude na rokovaní reprezentovať Slovensko. Zároveň však treba poznamenať, že Slovenskú republiku po prihlásení sa k deklaráciám čakajú následne záväzky aj v implementačnej rovine. Podobne ako ďalšie krajiny EÚ Slovenská republika oklieštila rozpočet rezortu obrany, ktorý sa aktuálne pohybuje na úrovni 1,19 % HDP na rok 2017⁶⁴, čo značne znižuje akcieschopnosť v rámci branno-bezpečnostnej integrácie.

Vyzdvihnúť však určite treba zapojenie Slovenskej republiky do misií a operácií medzinárodného krízového manažmentu, prostredníctvom ktorých sa aktívne podieľa na formovaní bezpečnostného prostredia. Slovenská republika sa aktuálne zapája do operácie EUFOR ALTHEA v Bosne a Hercegovine 33 príslušníkmi Ozbrojených síl Slovenskej republiky (OS SR). Pre operáciu boli stanovené 3 základné vojenské úlohy: zabezpečiť vojenskú „odstrašujúcu“ prítomnosť s cieľom zabrániť opätovnému vypuknutiu násillia, monitorovať a zabezpečiť dodržiavanie všeobecnej rámcovej dohody pre mier v Bosne a Hercegovine (Daytonská dohoda), a v rámci svojho mandátu prispievať k bezpečnému a stabilnému prostrediu, potrebnému pre napĺňanie hlavných úloh Úradu vysokého predstaviteľa medzinárodného spoločenstva/osobitného predstaviteľa EÚ. Druhou misiou pod hlavičkou EÚ, do ktorej sa Slovenská republika zapája vyslaním jedného príslušníka OS SR, je pozorovateľská misia EUMM v Gruzínsku. Zameraná je predovšetkým na monitoring politického vývoja v priestore, voľného pohybu osôb, tovarov a služieb, návratu vnútorne presídlených osôb, dodržiavania ľudských práv, na politické a bezpečnostné aspekty humanitárnej situácie, obnovovanie štruktúr civilnej správy a poskytovanie informácií pre rozhodovací proces EÚ.

⁶⁴Návrh rozpočtu verejnej správy na roky 2017-2019, <http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/cpt&ZakZborID=13&CisObdobia=7&ID=230>, online [cit. 26.11.2016]

VIII. MEDZINÁRODNÉ ORGANIZÁCIE A BEZPEČNOSŤ – NATO A OSN

PETER BÁTOR

NATO AKO GARANT BEZPEČNOSTI

NATO vzniklo 4. apríla 1949 podpisom Severoatlantickej zmluvy, ktorá je známa aj ako Washingtonská zmluva. NATO je podobne ako OSN medzinárodná organizácia, ktorej členmi sú suverénne štáty. NATO bolo založené len niekoľko rokov po ničivej druhej svetovej vojne, keď boli štáty v Európe zdevastované politicky, ekonomicky aj sociálne. Aj preto sa štáty v západnej Európe rozhodli znížiť výdavky na obranu a demobilizovať svoje ozbrojené sily. Zároveň tieto štáty s obavami pozorovali rozpínajúci sa Sovietsky zväz vo východnej a strednej Európe. Preto sa rozhodli vytvoriť mechanizmus kolektívnej pomoci a obrany. Zároveň tieto štáty požiadali USA, aby sa stali garantom bezpečnosti v Európe. USA súhlasili, ale s podmienkou, že sa štáty v obrane a bezpečnosti zjednotia. Preto Belgicko, Francúzsko, Luxembursko, Holandsko a Veľká Británia podpísali Bruselskú dohodu, ktorá založila Západoeurópsku úniu. Medzitým americký Senát prijal rezolúciu, na základe ktorej sa USA mohli stať súčasťou organizácie kolektívnej obrany. Tento vývoj viedol nakoniec k podpisu Washingtonskej zmluvy. V súčasnosti má NATO 28 členských štátov.

Text zakladajúcej zmluvy sa nikdy nezmenil a vychádza z článku 51 Charty OSN – práva každého štátu na individuálnu alebo kolektívnu obranu. Hlavným účelom existencie NATO sú práve kolektívne záruky – kolektívna obrana, definovaná článkom 5 zmluvy: „Zmluvné strany sa dohodli, že ozbrojený útok proti jednej alebo viacerým z nich v Európe alebo Severnej Amerike sa bude považovať za útok proti všetkým, a preto odsúhlasili, že ak nastane taký ozbrojený útok, každá z nich uplatní právo na individuálnu alebo kolektívnu obranu ... pomôže zmluvnej strane alebo zmluvným stranám takto napadnutým tým, že bezodkladne podnikne sama a v súlade s ostatnými stranami takú akciu, akú bude považovať za potrebnú, vrátane použitia ozbrojenej sily s cieľom obnoviť a udržať bezpečnosť v severoatlantickej oblasti. Akýkoľvek taký ozbrojený útok a všetky opatrenia vykonané v jeho dôsledku sa bezodkladne oznámia Bezpečnostnej rade.

Tieto opatrenia budú ukončené, len čo Bezpečnostná rada prijme opatrenia potrebné na obnovenie a zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti.“

Čo to v praxi znamená? Zjednodušene, táto zmluva obnovila mušketerský princíp všetci za jedného, jeden za všetkých“. Osobitne v prípade útoku na jedného, alebo viacerých členov NATO. Zmluva zároveň jasne uvádza, čo členské štáty NATO považujú za ozbrojený útok: ozbrojený útok proti územiu členského štátu, ale aj na ozbrojené sily, lode, lietadlá, ktoré sa nachádzajú na územiach spojencov NATO alebo nad nimi, ale tiež aj na ktorúkoľvek oblasť v Európe, kde boli rozmiestnené vojská hociktorého spojenca v NATO, alebo v Stredozemnom mori, alebo v severoamerickej oblasti severne od obratníka Raka.

Ako tieto záruky fungujú? Sú automatické? O tom, či NATO aktivuje článok 5 Washingtonskej zmluvy rozhodujú členské štáty NATO prostredníctvom najvyššieho orgánu Aliancie – Severoatlantickej rady. Tak ako všetky rozhodnutia v NATO, aj toto musí byť prijaté konsenzom – súhlasom všetkých členov NATO.⁶⁵ To znamená, že v prípade útoku proti jednému alebo viacerým členom NATO nemožno očakávať okamžitú reakciu zo strany NATO. Napadnutému štátu zostáva brániť sa vlastnými silami, prípadne silami najbližších spojencov, ktorí sa rozhodnú danému štátu pomôcť. Aj preto je súčasťou Washingtonskej zmluvy článok 3: „Aby sa účinnejšie dosiahli ciele tejto zmluvy, budú zmluvné strany jednotlivo a spoločne, stálo a účinnou svojpomocou a vzájomnou výpomocou udržiavať a rozvíjať svoju individuálnu a kolektívnu schopnosť odolávať ozbrojenému útoku.“ Členské štáty majú teda povinnosť investovať do svojej obrany a mať vlastné ozbrojené sily schopné štát brániť. Táto povinnosť vyplýva zo skutočnosti, že NATO, až na výnimky, nemá žiadne vlastné ozbrojené sily. Tieto sily sú zložené z národných príspevkov členských štátov. Na to, aby mohli tieto štáty efektívne prispievať do spoločných síl, prijali politický záväzok, že budú investovať 2% svojho HDP na obranu.⁶⁶ Dnes tento záväzok plní len 5 štátov Aliancie.⁶⁷

Aj napriek tomu, že hlavný účel Aliancie zostal od jej vzniku nezmenený, dôraz, ktorý bol kladený na plnenie jednotlivých úloh, sa vyvíjal. Na začiatku svojej existencie až do skončenia studenej vojny bolo NATO primárne vojensko-politickou organizáciou. Teda organizáciou striktne zameranou na kolektívnu obranu.

⁶⁵Aj keď sa rozhodnutia prijímajú všetkými členmi NATO, nemusia sa všetci na schválenej akcii/operácii podieľať svojimi príspevkami.

⁶⁶Pre ilustráciu, celkové výdavky NATO na obranu predstavovali v roku 2014 približne 900 miliárd USD (z toho 672 vynakladali USA). Vojenský rozpočet Ruska sa pohybuje približne pod hranicou 10% rozpočtu NATO.

⁶⁷NATO. (2016). *Defence Expenditures of NATO countries (2008 – 2015)*, http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_01/20160129_160128-pr-2016-11-eng.pdf, online [cit. 3.12.2016]

Od skončenia studenej vojny sa však aj Aliancia postupne reformovala a čoraz viac v nej dominovali politické elementy – politické diskusie o vývoji bezpečnostnej situácie a o jej vplyvoch na bezpečnosť členov NATO. Tento princíp je zakotvený aj v článku 4 Washingtonskej zmluvy: „Zmluvné strany budú spolu konzultovať vždy, keď podľa názoru ktorejkoľvek z nich bude ohrozená územná celistvosť, politická nezávislosť alebo bezpečnosť niektorej zmluvnej strany.“ Práve posledný element – bezpečnosť štátu, či už striktné v jeho hraniciach, alebo širšie, v regióne, je dnes dominujúcim dôvodom pre zvolávanie politických konzultácií. Okrem toho sa postupom času čoraz viac menila agenda NATO – od primárne kolektívnej obrany prešli spojenci k rozvoju spolupráce s nečlenskými štátmi – partnermi, k riešeniu nových oblastí bezpečnosti (napríklad kybernetická bezpečnosť, migrácia, terorizmus, pirátstvo), a k politike rozširovania NATO a situácie za jeho hranicami. V súčasnosti sa o NATO, na rozdiel od obdobia po 2. svetovej vojne, hovorí predovšetkým ako o politicko-vojenskej organizácii.

Strategické smerovanie Aliancie určuje základný strategický dokument NATO – Strategická koncepcia. Tá ostatná bola prijatá ešte v roku 2010 na samite NATO v Lisabone. Vzhľadom na vtedajší vývoj – len veľmi malé riziko konvenčného konfliktu na hraniciach NATO, ktorý by výrazne ovplyvnil bezpečnosť NATO a jeho členov, ako aj otvorenosť a snahu o ďalšiu spoluprácu medzi NATO a jeho partnermi – si spojenci definovali 3 základné piliere NATO: 1) kolektívnu obranu – znovupotvrdenie článku 5 Washingtonskej zmluvy, 2) krízový manažment – operácie NATO a 3) kooperatívnu bezpečnosť – rozvíjanie a upevňovanie spolupráce s partnermi NATO. Koncepcia taktiež ukotvila Rusko ako strategického partnera NATO⁶⁸.

Zatiaľ čo prvé dva piliere boli vnímané ako historická súčasť Aliancie, na tretí bol kladený čoraz väčší dôraz. Aj preto nebolo prekvapením, že pred nelegálnou anexiou Krymu a agresiou Ruska voči Ukrajine sa spojenci najviac venovali práve stratégiám na zlepšenie a zintenzívnenie spolupráce s partnerskými štátmi a organizáciami.

Po vypuknutí konfliktu medzi Ruskom a Ukrajinou sa však smerovanie a obsah politik NATO zmenili. Dnes môžeme hovoriť o návrate NATO k svojej prvotnej a najdôležitejšej úlohe. Prechod od politiky posilňovania spolupráce s partnermi ku kolektívnej obrane. Neznamená to, že by sa NATO vzdalo ambície ďalej rozvíjať vzťahy s partnermi, prípadne nepokračovať v rozširovaní NATO.

⁶⁸V súčasnosti, aj napriek platnosti *Strategickej koncepcie*, je všetka vojenská aj praktická spolupráca zmrazená a kontakty medzi NATO a Rusko prebiehajú len na úrovni veľvyslancov v NATO a vyššie. Sporadicky a bez väčšieho záujmu Ruska sa konajú politické zasadnutia Rady NATO-Rusko na úrovni veľvyslancov. Od vypuknutia krízy na Ukrajine tieto rokovania neprinesli žiadny pozitívny výsledok. [f_2016_01/20160129_160128-pr-2016-11-eng.pdf](#), online [cit. 3.12.2016]

Koniec koncov príklad pozvánky pre Čiernu Horu, aby sa stala členom NATO, je toho najlepším dôkazom. Na samite NATO vo Walese (2014) preto Aliancia rozhodla o vyslaní jasného signálu o solidarite a zdieľaní bezpečnosti s členmi NATO na jeho východnej hranici, osobitne na území troch Baltských štátov, ktoré sú najviac vystavené ruskému tlaku.

Zatiaľ čo samit vo Walese bol poznačený veľmi krátkym časom na prípravu adekvátnej odpovede na hrozby pochádzajúce z Ruska a sústredil sa predovšetkým na okamžité posilnenie bezpečnosti spojencov na východe NATO, najviac v krátkodobom horizonte (reassurance), na samite vo Varšave (2016) už Aliancia rozhodla o posilnení svojej vojenskej prítomnosti na východnej hranici a o celkovej adaptácii NATO na nové bezpečnostné prostredie, vrátane vytvorenia nových vojenských a veliacich štruktúr a častejších spoločných cvičení. Posilnenie vojenskej prítomnosti nateraz neznamená trvalé rozmiestnenie nových základní, ale dlhodobú prítomnosť, založenú na rotačnom princípe. Zároveň boli v 7 štátoch vytvorené takzvané NATO Force Integration Units – malé veliteľstvá, ktorých úlohou je preveriť pripravenosť štátov prijať v prípade potreby spojenecké vojská na svojom území. Členské štáty tiež potvrdili svoj záväzok postupne zvyšovať výdavky na obranu a posúvať sa smerom k 2% HDP investovaným do obrany štátu. V odpovedi na adresu kritikov, že NATO rozmiestňovaním ozbrojených síl na svojej východnej hranici destabilizuje situáciu v Európe, je potrebné poznamenať, že všetky kroky smerujúce k posilneniu vojenskej prítomnosti boli uskutočnené s odstupom mesiacov až rokov od agresie Ruska voči Ukrajine a len v reakcii na jeho správanie.

V súčasnosti NATO pokračuje v posilňovaní bezpečnosti v euroatlantickom regióne a primárnu pozornosť venuje implementácii rozhodnutí prijatých na posledných dvoch samitoch. Zároveň sa postupne zapája aj do ďalších aktivít, ktoré sa nemusia na prvý pohľad zdať ako primárna agenda NATO – pomáha EÚ v otázkach migrácie (námorná operácia), poskytuje pomoc štátom v boji proti terorizmu (osobitne v Iraku výcvikom ich ozbrojených síl), a snaží sa po dlhých rokoch deklarácií a oficiálnych vyhlásení na oboch stranách začať reálnu spoluprácu s Európskou úniou. Dominantnou však dnes zostáva, tak ako v čase vzniku Aliancie, kolektívna obrana a bezpečnosť spojencov.

ORGANIZÁCIA SPOJENÝCH NÁRODOV A JEJ ÚLOHA VO SVETE

Organizácia spojených národov vznikla ako reakcia na udalosti 20. storočia, predovšetkým dve svetové vojny a túžbu štátov po mieri a bezpečnosti. Prvé iniciatívy na jej založenie sa objavili už počas druhej svetovej vojny, v roku 1941 medzi štátmi, ktoré bojovali proti Hitlerovi a jeho spojencom. Tieto štáty podpísali tzv. Atlantickú chartu s cieľom naštartovať proces vytvorenia nového svetového poriadku založeného na spolupráci všetkých národov. V roku 1942 sa k pôvodnej deklarácii pridalo ďalších 26 štátov. Po sérii konferencií sa 25. apríla 1945 v San Franciscu stretlo 50 štátov a o tri mesiace sa dohodli na texte Charty Organizácie spojených národov. Jej konečné znenie podpísali 25. júna 1945. Charta OSN vstúpila do platnosti 24. októbra 1945, po ratifikácii 5 veľmocí – stálych členov Bezpečnostnej rady OSN a väčšiny pôvodných signatárov charty. Reálne začala organizácia svoju činnosť 20. januára 1946 v Londýne, prvým zasadnutím Valného zhromaždenia OSN.

Charta OSN a OSN ako taká zakotvila nové princípy medzinárodného poriadku, ktoré dodnes tvoria základ medzinárodného práva. Jej hlavným cieľom bolo „uchrániť budúce pokolenia pred metlou vojny, ktorá dvakrát v priebehu nášho života priniesla ľudstvu nevysloviteľné strasti“. Členské štáty s v Charte OSN zaviazali, okrem iného, že všetci členovia Organizácie Spojených národov budú riešiť svoje medzinárodné spory mierovými prostriedkami tak, aby neohrozili medzinárodný mier a bezpečnosť, ani spravodlivosť a tiež, že sa vystríhajú vo svojich medzinárodných stykoch hrozby silou alebo použitia sily proti územnej celistvosti alebo politickej nezávislosti každého štátu, ako aj všetkého ďalšieho, čo by bolo nezlučiteľné s cieľmi OSN.

Charta OSN zaviedla aj systém kolektívnych opatrení na presadzovanie svojich cieľov, konkrétne, že pre zachovanie mieru a bezpečnosti budú jej členské štáty robiť účinné kolektívne opatrenia, aby sa predišlo ohrozeniu mieru, odstránilo sa jeho ohrozenie a potlačil každý útočný čin alebo iné porušenie mieru, a tiež aby štáty riešili spory, ktoré by mohli viesť k porušeniu mieru. Zároveň sa členské štáty zaviazali, že poskytnú organizácii Spojených národov všemožnú pomoc pri každej akcii, ktorú uskutoční v súlade s ustanoveniami Charty OSN.

Štáty tiež potvrdili, že nebudú poskytovať pomoc ktorémukolvek štátu, proti ktorému vykonáva Organizácia Spojených národov preventívnu alebo donucovaciu akciu.

Charta OSN tak prvýkrát v novodobej histórii zaviedla univerzálny zákaz použitia sily v medzinárodných vzťahoch. Právomoc rozhodnúť o tom, či došlo k porušeniu týchto princípov zverila Charta OSN do rúk Bezpečnostnej rady OSN. Osobitne právomoc určiť, či došlo k ohrozeniu mieru, porušeniu mieru alebo či sa jedná o útočný čin. Následne BR OSN rozhodne, aké opatrenia sa majú vykonať, aby bol zachovaný medzinárodný mier a bezpečnosť. Často sa hovorí o opatreniach podľa konkrétnej kapitoly Charty OSN. Opatrenia podľa kapitoly VI. Charty – mierové riešenie sporov, sú opatrenia, ktoré si vyžadujú súhlas prijímajúceho štátu, teda napríklad súhlas s nasadením misie alebo operácie OSN. Opatrenia podľa kapitoly VII. – akcie v prípade ohrozenia mieru, porušenia mieru a útočných činov, ktoré si už takýto súhlas nevyžadujú a spravidla zahŕňajú použitie vojenských jednotiek. Opatrenia teda možno tiež rozdeliť na 1) výslovne nezahŕňajúce použitie sily (rokovanie, vyšetrovanie, sprostredkovanie, zmierovanie, arbitráž, atď.), 2) reštriktívne (používané v prípade, že vyššie uvedené diplomatické opatrenia nie sú účinné) - čiastočné alebo úplné prerušenie hospodárskych stykov, železničných, námorných, leteckých, poštových, telegrafných, rádiových alebo iných spojov, prípadne aj prerušením diplomatických stykov a 3) opatrenia s použitím sily so súhlasom BR OSN - akcie leteckými, námornými alebo pozemnými silami, ktoré sú potrebné na zachovanie alebo obnovenie medzinárodného mieru a bezpečnosti. To môže byť napríklad demonštrácia sily, blokáda, ale aj priame vojenské operácie ozbrojenými silami členských štátov OSN. OSN nemá vlastné ozbrojené sily a je úplne závislá na členských štátoch, ktoré majú povinnosť v prípade potreby takéto sily organizácii poskytnúť. Aby si členské štáty mohli túto povinnosť aj reálne plniť, ukladá im Charta OSN, aby udržiavali okamžite použiteľné národné letecké kontingenty pre spoločnú medzinárodnú donucovaciu akciu.

Jedným z najvýraznejších príspevkov k definovaniu úloh OSN pri riešení konfliktov vo svete bola iniciatíva vtedajšieho Generálneho tajomníka OSN Butrusa Butrusa Gháliho (vo funkcii 1992 - 1996) – Agenda pre mier. Tá definovala jednotlivé typy aktivít a ich úlohy:

- Preventívna diplomacia – je súborom aktivít, ktoré majú za cieľ predchádzať nezhodám a konfliktom, zabrániť už existujúcim konfliktom, aby eskalovali až na úroveň konfliktov a v prípadoch, kedy sa tak stalo, aby týchto konfliktov bolo čo najmenej;
- Uzmierovanie (peacemaking) – aktivity, ktorých cieľom je pomôcť dosiahnuť dohodu medzi znepriatelenými stranami;
- Udržiavanie mieru (peace-keeping) – rozmiestnenie jednotiek a misíí OSN priamo do miesta konfliktu, so súhlasom všetkých dotknutých strán. Úlohou peace-keepingu je predovšetkým rozšíriť možnosti pre efektívnu realizáciu preventívnych alebo uzmierovacích opatrení;
- Vynútenie mieru (peace-enforcement) – rozmiestnenie ozbrojených jednotiek aj bez súhlasu strán konfliktu alebo štátu, v ktorom pôsobia, s cieľom priameho alebo nepriameho stretu s ozbrojenými silami alebo inými jednotkami strán konfliktu.

Nie je samozrejme povinnosť, aby sa na daných akciách zúčastňovali všetky štáty. Ani jeden štát, pokiaľ nie je priamo stranou sporu, alebo problému, ktorý OSN v tej chvíli rieši, však nemožno vylúčiť v prípade, že má záujem sa na takýchto opatreniach zúčastniť.

Vzhľadom na fakt, že uvedené pravidlá a princípy sú platné pre všetkých členov OSN, ktorými sú de facto takmer všetky štáty sveta, sú tieto pravidlá univerzálne a všeobecne platné. OSN tak ukladá povinnosť všetkým štátom sveta vystríhať sa vo svojich vzťahoch použitiu sily, alebo hrozby jej použitia. Ukladá im tiež povinnosť konať, ak o tom BR OSN rozhodne.

Existuje jediná výnimka z použitia sily v medzinárodných vzťahoch. Článok 51 Charty OSN hovorí: „Ak dôjde k ozbrojenému útoku proti členovi Organizácie Spojených národov, nijaké ustanovenie tejto Charty neprekáča prirodzenému právu na individuálnu alebo kolektívnu sebaobranu, kým Bezpečnostná rada neurobí potrebné opatrenia na zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti.“ Inými slovami, každý štát sa môže individuálne alebo kolektívne brániť v prípade, že je napadnutý. Mal by sa však brániť len dovtedy, dokiaľ nezačne konať OSN. Obrana proti ozbrojenej agresii môže zahŕňať obmedzené alebo úplné nasadenie všetkých prostriedkov obrany štátu, vrátane ozbrojených síl. Takto zavedený systém zaviedol jasný systém riešenia konfliktov vo svete.

V mnohých prípadoch pomohol znižovať napätie medzi štátmi, alebo vyriešiť konflikt. Má však niekoľko nedostatkov, ktoré sa osobitne v poslednej dobe výrazne prejavujú. BR OSN je závislá od zhody stanovísk 5 stálych členov BR OSN (USA, Veľká Británia, Francúzsko, Čína a Rusko). V prípade, že je jeden zo stálych členov súčasťou prejednávaneho problému, dokáže tento štát zablokovať hocikaké rozhodnutie. Najčerstvejším príkladom môže byť okupácia a pričlenenie Krymu k Ruskej federácii. Druhým problémom je veľmi úzko definovaný dôvod, kedy môže BR OSN nariadiť použitie sily v medzinárodných vzťahoch – len v prípade ohrozenia mieru a bezpečnosti vo svete. Neberie do úvahy napríklad masové porušovanie ľudských práv, vrátane možného masového vraždenia, prípadne genocídy. O to viac sa v posledných desaťročiach hovorí o tzv. humanitárnej intervencii – použití sily v medzinárodných vzťahoch s cieľom zabrániť masovému porušovaniu ľudských práv, alebo zastaviť masové vraždenie.

Osobitne sa o tejto otázke diskutovalo napríklad po situácii v Rwande, keď sa jednotky OSN prizerali genocíde v krajine a nemali mandát zasiahnuť. Naopak, veľké kontroverzie vyvolal zásah proti Juhoslovanskej zväzovej republike v roku 1999, po vyostrení sa situácie a otvorených ozbrojených stretoch v Kosove, pri ktorých dochádzalo k úmrtiu veľkého počtu civilného obyvateľstva. V tomto prípade však BR OSN prijala rezolúciu, ktorá stanovila pravidlá ďalšieho postupu v prípade konfliktu v Kosove a de facto celú akciu legitimizovala.

Najnovším a asi najjednoduchším príkladom bola akcia medzinárodného spoločenstva a neskôr NATO voči Líbyi. V tomto prípade BR OSN prijala rezolúciu, ktorá okrem iného vyzvala štáty použiť „všetky nevyhnutné prostriedky“ na ochranu civilného obyvateľstva (rezolúcia BR OSN 1973/2011). Tým došlo k jasnému spojeniu ochrany civilného obyvateľstva a povolenia použiť aj ozbrojenú silu voči suverénnemu nezávislému štátu.

Aj napriek mnohým úspechom OSN pri riešení konfliktov sa čoraz viac ozývajú hlasy, ktoré kritizujú nefunkčnosť BR OSN pri riešení súčasných kríz a konfliktov vo svete. Jedným z riešení je reforma Bezpečnostnej rady. Jej podstatou by mala byť zmena zloženia BR OSN. Zatiaľ, čo niektoré štáty volajú len po rozšírení počtu volených členov, iné žiadajú aj rozšírenie počtu stálych členov a prípadne aj zmenu spôsobu hlasovania v nej. Nie zriedkavé sú však aj hlasy, ktoré navrhujú sústrediť sa oveľa viac na regionálne organizácie, medzi ktorými bezpochyby dominuje Severoatlantická aliancia – NATO

A čo Slovensko?

Slovenská republika patrí, ako nástupca po bývalom Československu medzi zakladajúcich členov OSN. Aj vo svojej zahraničnej politike sa zaviazala, tak ako jej to vyplýva z Charty OSN, že bude presadzovať a chrániť princípy, ktoré sú v nej definované. Jednou z požiadaviek je poskytovať pomoc a zúčastňovať sa na opatreniach OSN podľa kapitoly VI a VII, ako uvádzame vyššie. Prvýkrát sa do operácie pod hlavičkou OSN Slovensko zapojilo 1. mája 1993 – do operácie OSN UNPROFOR. Odvtedy vyslalo Slovensko svojich vojakov do viac ako dvadsiatich operácií a misií a ich celkový počet je takmer 10 000. V súčasnosti Slovenská republika prispieva do operácie OSN na Cypre (kde zároveň zohráva aj vedúcu úlohu v jednom zo sektorov) a do pozorovateľskej misie v Izraeli a Sýrii. Okrem toho sa podieľa aj na dvoch misiách NATO – na výcvikovej misii NATO v Afganistane (Resolute Support) a v rámci veliteľstva operácie Althea v Bosne a Hercegovine.

Okrem toho sa Slovenská republika stala voleným členom Bezpečnostnej rady OSN. Voleným členom BR OSN bolo Slovensko od 1. januára 2006 do konca roku 2007. Vo februári 2007 Slovensko BR OSN predsedalo. Jednou z priorít Slovenska, ktorej sa dodnes venuje, je reforma bezpečnostného sektora. Aktivity Slovenska v tejto oblasti boli zamerané na postkonfliktnú obnovu, osobitne na vybudovanie bezpečnostného sektora v štátoch, ktoré zápasia s následkami konfliktov alebo po rozpade ich bezpečnostného systému. Najnovšou správou je, že Slovensko bude od septembra 2017 na dobu jedného roku predsedáť Valnému zhromaždeniu OSN.

Slovensko sa stalo členom NATO 29. marca 2004. V rámci NATO sa Slovensko zaviazalo, podobne ako všetci členovia Aliancie, že vyčlení minimálne 2 % HDP na obranu. Vo svetle aktuálneho bezpečnostného vývoja sa tiež pripojilo k záväzku, že zvýši svoje výdavky na obranu s cieľom priblížiť sa k týmto 2 %. Preto na samite vo Walese prezident Slovenskej republiky Andrej Kiska po dohode s vládou SR deklaroval postupné zvyšovanie rozpočtu SR na obranu tak, aby v roku 2020 dosiahla hodnotu 1,16 % HDP (z vtedajších 1,01 %). Zároveň sa Slovensko zaviazalo, že bude v rámci rozpočtu na obranu vyčleňovať z neho 20 % na modernizáciu ozbrojených síl.

Zatiaľ čo tento druhý záväzok sa Slovensku darí plniť, rozpočet na obranu výrazne zaostáva za deklarovanými sľubmi. V roku 2015 Slovensko vyčlenilo približne 1,14% HDP na obranu a v roku 2016 toto číslo nebude vyššie. Súčasným tempom nie je možné dosiahnuť splnenie záväzkov, ktoré Slovensko deklarovalo na samite vo Walese a opätovne potvrdilo na samite NATO vo Varšave. Okrem finančných záväzkov sa Slovensko zaviazalo aj k konkrétnym príspevkom k posilneniu bezpečnosti spojencov - takým je napríklad vyslanie 150 vojakov do Lotyšska v roku 2017. Toto vyslanie bude súčasťou spoločnej aktivity V4 a bude trvať 3 mesiace.

V rámci pomoci Ukrajine Slovensko v rámci NATO prispelo do zvereneckého fondu pre bývalých bojovníkov ukrajinských ozbrojených síl a na ich opätovné začlenenie do života, poskytovalo výcvik pre ukrajinských špecialistov na odmínovanie a ničenie nevybuchnutej munície. Najnovším príspevkom zo samitu NATO vo Varšave je prevzatie riadenia zvereneckého fondu pre Ukrajinu, ktorý je zameraný na ničenie nevybuchnutej munície a odmínovanie. Úlohou Slovenska je koordinovať aktivity v tejto oblasti, získavať zdroje na ich realizáciu a v kontakte s Ukrajinou na špecifikáciu potrieb ukrajinských expertov. Výzvou pre Slovensko naďalej zostáva splniť súčasné požiadavky NATO - vyčleniť viac prostriedkov na obranu SR a tiež posilniť bezpečnosť spojencov vyslaním jednotky, ktorá bude schopná, v prípade potreby, plniť aj bojové úlohy. Trvalou úlohou zostáva konsolidácia ozbrojených síl Slovenskej republiky v takmer všetkých oblastiach, ich modernizácia a tiež intenzívnejšie sa zapájanie do spoločných spojenských aktivít.

SLOVAK SECURITY POLICY INSTITUTE
SLOVENSKÝ INŠTITÚT PRE BEZPEČNOSTNÚ POLITIKU

Na vřšku 8

811 01 Bratislava

Slovenská reпублиka

Tel.: (+421) (02) 4319 1592

Email: info@slovaksecurity.org

www.slovaksecurity.org

ISBN 978-80-972228-3-3

EAN 9788097222833

© Slovak Security Policy Institute 2017. Všetky práva vyhradené. Obsah tejto analýzy sa nesmie kopírovať, distribuovať, upravovať ani poskytovať tretím stranám bez uvedenia vydavateľa.

Vydal Slovak Security Policy Institute, január 2017.

Realizované s finančnou podporou Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR v rámci dotačného programu v oblasti medzinárodných vzťahov a zahraničnej politiky. Za obsah tohto dokumentu je výlučne zodpovedný Slovenský inštitút pre bezpečnostnú politiku.